Башҡортостан Республикаһы

Күгәрсен районы муниципаль районының Мораҡ ауылы 1-се һанлы

муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһы урта дөйөм белем биреү мәктәбе

Рассмотрено	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДАЮ
Руководитель ШМО	Зам. директора по УВР	Директор МБОУ СОШ № 1 сМраково
Аллабердина Г.Р /______		______/Арсланбаев И. Р.
протокол № 1	______/Ахмедьянова Г.З	
от « 29 » августа 2023г.		Приказ № 290 от 31.08.2023

МБОУ СОШ №1 с. Мраково

УҠЫТЫУ РУС ТЕЛЕНДӘ АЛЫП БАРЫЛҒАН БЕЛЕМ БИРЕҮ ОЙОШМАЛАРЫНЫҢ 5-9-СЫ КЛАСТАРЫ ӨСӨН “ТУҒАН (БАШҠОРТ) ӘҘӘБИӘТЕ” ПРЕДМЕТЫ БУЙЫНСА ЭШ ПРОГРАММАҺЫ

2023 йыл

ЙӨКМӘТКЕҺЕ

Аңлатма яҙыу 4

“Туған (башҡорт) әҙәбиәте” уҡыу предметына дөйөм характеристика 4

“Туған (башҡорт) әҙәбиәте” уҡыу предметын өйрәнеүҙең маҡсаты һәм бурыстары 6

“Туған (башҡорт) әҙәбиәте” уҡыу предметы программаһының төп йөкмәмәткеһе 7

“Туған (башҡорт) әҙәбиәте” уҡыу предметының урыны 10

“Туған (башҡорт) әҙәбиәте” уҡыу предметының йөкмәткеһе 11

5-се класс 11

6-сы класс 12

7-се класс 14

8-се класс 16

9-сы класс 18

“Туған (башҡорт) әҙәбиәте” предметын төп белем биреү кимәлендә үҙләштереүҙән көтөлгән һөҙөмтәләр 20

Шәхси һөҙөмтәләр 20

Метапредмет һөҙөмтәләр 25

Предмет һөҙөмтәләре 30
5-се класс 32
6-сы класс 32
7-се класс 33
8-се класс 34
9-сы класс 34
Тематик планлаштырыу 35
5-се класс (34 сәғәт) 35
6-сы класс (34 сәғәт) 41
7-се класс (34 сәғәт) 47
8-се класс (34 сәғәт) 53
9-сы класс (34 сәғәт) 57
ҠУЛЛАНЫЛҒАН СЫҒАНАҠТАР 67

АҢЛАТМАЛЫ ЯҘЫУ

Төп дөйөм белем биреүҙең 5-9-сы класстар өсөн «Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметының яҡынса эш программаһы түбәндәге норматив-хоҡуҡи документтар нигеҙендә төҙөлдө:

1) Рәсәй Федерацияһы Конституцияһы;

2) 2012 йылдың 29 декабрендәҡабулителгән 273-ФЗ номерлы «Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында» Федераль закон (төҙәтмәләр һәм өҫтәмәләр менән);

3) Рәсәй Федерацияһының 1991 йылдың 25 октябрендәҡабулителгән «Рәсәй Федерацияһы халыҡтары телдәре тураһында» 1807-1-се закон(төҙәтмәләр һәм өҫтәмәләр менән);

4) Төп дөйөм белем биреүҙең федераль дәүләт белем биреү стандарты (2021 йылдың 31 майында РФ Мәғариф министрлығының 287-се бойороғо менән раҫланған);

5) Төп дөйөм белем биреүҙең өлгөлө база белем биреү программаһы (Дөйөм белем биреүҙең Федераль мәғариф-методик ассоциацияһы ҡарары менән раҫланған, 2022 йылдың 18 мартындағы 1/22-се протокол);

6) Өлгөлө белем биреү программаһы (Дөйөм белем биреүҙең Федераль мәғариф-методик ассоциацияһы ҡарары менән 2020 йылдың 2 июнендә раҫланған (протокол № 2/20).

Программа туған башҡорт телен белмәгән һәм һөйләшкән уҡыусылар өсөн тәғәйенләнгән.

Программа федераль дәүләт белем биреү стандарты методикаһы буйынса система-эшмәкәрлек алымына нигеҙләнгән.

Федераль исемлектә дәреслектең номеры	Автор. Авторҙар коллективы	Дәреслек	Класс	Нәшриәт	Норматив документ
23.2.1.1.4.1	Хажин В.И., Вилданов А.Х., Аккужина Ф.А., Ҡарабаев М.И., Әминева З.Р.	Башҡорт теле һәм әҙәбиәте	5	Зәйнәб Биишева исемендәге Башҡортостан "Китап"нәшриәте	Рәсәй Федерацияһы мәғариф министрлығы бойороғо №345 2018 йылдың 28 декабрендә расланған; № 249 2020 йылдың 18 майында үҙгәреш индерелгән.
3.2.1.1.4.2	Хажин В.И., Вилданов А.Х., Ҡарабаев М.И., Әминева З.Р., Аҡҡужина	Башҡорт теле һәм әҙәбиәте	6	Зәйнәб Биишева исемендәге Башҡортостан "Китап"нәшриәте	Рәсәй Федерацияһы мәғариф министрлығы бойороғо №345 2018 йылдың 28 декабрендә расланған; № 249 2020 йылдың 18 майында үҙгәреш индерелгән
3.2.1.1.4.3	Хажин В.И., Вилданов А.Х., Аҡҡужина Ф.А., Ҡарабаев М.И., Әминева З.Р.	Башҡорт теле һәм әҙәбиәте	7	Зәйнәб Биишева исемендәге Башҡортостан "Китап"нәшриәте	Рәсәй Федерацияһы мәғариф министрлығы бойороғо №345 2018 йылдың 28 декабрендә расланған; № 249 2020 йылдың 18 майында үҙгәреш индерелгән
3.2.1.1.4.4	Хажин В.И., Вилданов А.Х., Аҡҡужина Ф.А., Ҡарабаев М.И.	Башҡорт теле һәм әҙәбиәте	8	Зәйнәб Биишева исемендәге Башҡортостан "Китап"нәшриәте	Рәсәй Федерацияһы мәғариф министрлығы бойороғо №345 2018 йылдың 28 декабрендә расланған; № 249 2020 йылдың 18 майында үҙгәреш индерелгән

3.2.1.1.4.5	Хажин В.И., Вилданов А.Х., Аҡҡужина Ф.А., Ҡарабаев М.И.	Башҡорт теле һәм әҙәбиәте	9	Зәйнәб Биишева исемендәге Башҡортостан "Китап"нәшриәте	Рәсәй Федерацияһы мәғариф министрлығы бойороғо №345 2018 йылдың 28 декабрендә раҫланған; № 249 2020 йылдың 18 майында үҙгәреш индерелгән

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» программаһына дөйөм характеристика

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметы гуманитар белем биреүҙең структур өлөшө булараҡ ҡарала, шуға күрә курстың йөкмәткеһе башҡорт әҙәбиәтен дә, башҡорт халҡының тарихын һәм мәҙәниәтен, ғөрөф-ғәҙәттәрен, традицияларын өйрәнеүҙе лә күҙ уңында тота.

Туған (башҡорт) әҙәбиәтенән программа календарь план нигеҙендә төҙөлдө (йыл, ваҡыт, даталар). Программаға башҡорт халыҡ ижады өлгөләре, башҡорт әҙәбиәте менән бер рәттән татар, ҡаҙаҡ һәм рус әҙәбиәте әҫәрҙәре лә индерелде.

Предметты дөйөм белем биреү системаһына индереү башҡа гуманитар дисциплиналар менән дә («Туған (башҡорт) теле», «Тарих» һәм башҡа дисциплиналар) йөкмәткеле бәйләнештәр ярҙамында тәьмин ителә.

Программа әҙәбиәтте һәм мәҙәниәтте бергә өйрәнеүҙе күҙ уңында тота, уларҙы башҡорт халҡының үҙенсәлекле менталитетын тәьмин итеүсе ҡабатлаусы рухи мираҫ итеп ҡарай. Программа тыуған әҙәбиәттең белем биреү

мөмкинлектәрен тормошҡа ашырыуға, туған әҙәбиәткә, мәҙәниәткә ихтирам уятыуға, туған халыҡтың тарихы менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Уҡыу өсөн текстар башҡорт ауыҙ-тел ижадының сағыу өлгөләре (әкиәттәр, эпостар, ҡобайырҙар, халыҡ йырҙары, легендалар, мәҡәлдәр, йомаҡтар), башҡорт фантастикаһы, башҡорт халҡының тарихына, мәҙәниәтенә, йәшәйешенә, төбәк тәбиғәтенең үҙенсәлектәренә ҡағылышлы әҙәби һәм публицистик текстар һайлап алынды. Авторҙарҙың биографиялары менән таныштырыу ҙа күҙ уңында тотола.

Әҙәби текстарҙы һайлағанда, иң тәүҙә уларҙың гуманистик йөкмәткеһен, художество ҡиммәтен, уҡыусының шәхесенә ыңғай йоғонто яһау мөмкинлеген иҫәпкә алынды. Программаның нигеҙен башҡорт әҙәбиәтенең киң билдәле әҫәрҙәре тәшкил итә. Милли менталитетты сағылдырған, халыҡ тарихын һәм мәҙәниәтен һүрәтләгән әҫәрҙәр программала мөһим урын биләй.

Рус телендә белем алыусы башҡорт балалары башҡорт әҙәбиәтен тематик, тарихи-хронологик принцип нигеҙендә өйрәнә. Был процесс туған телде өйрәнеү менән тығыҙ бәйләнештә башҡарыла. Предметты өйрәнеү барышында уҡылған текстарҙағы лингвистик күренештәрҙе (ижади. яҙма эштәр, тексты һәм картинаны сағыштырыу, музыкаль әҫәр, проект эштәре һ.б.) табыу, аңлатыу буйынса эштәр башҡарыу күҙ уңында тотола.

Программала гуманитар циклдың башҡа дисциплиналары менән предмет-ара бәйләнештәр, маҡсатлы һәм йөкмәтке осраҡлылығын, шулай уҡ билдәле бер күренештәрҙе өйрәнеү барышында аутентик материалды ҡулланыуҙың ойоштороу формалары иҫәпкә алына.

Башҡорт әҙәбиәтен өйрәнеүҙе кластан тыш сараларҙа ла тормошҡа ашырырға мөмкин (тасуири уҡыу конкурстары, яҙыусылар менән осрашыуҙар, тыуған яҡты өйрәнеү музейҙарына сәйәхәттәр һ.б.).

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» уҡытыуҙың төп маҡсат һәм бурыстары

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте»нән белем биреүҙең маҡсаты - башҡорт әҙәбиәтенең (мәҙәниәтенең) рухи-әхлаҡи ҡиммәттәре, Рәсәй халыҡтарының башҡа милли әҙәбиәттәрее (мәҙәниәттәре) ҡиммәттәре менән танышыу аша шәхесте тәрбиәләү һәм үҫтереү; уҡыусыларҙың эстетик зауыҡын, ижади һәләттәрен үҫтереү, уларҙың дөйөм уҡыу мәҙәниәте һәм нәфис әҙәбиәт үҙенсәлектәре тураһындағы фекерҙәрен формалаштырыу.

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметын уҡытыуҙың бурыстары:

- Башҡортостандың берҙәм тарихи-мәҙәни мөмкинлеге шарттарында башҡорт халҡының әҙәби мираҫы менән таныштырыу, республиканың бөтә халыҡтары мәҙәниәттәре менән диалог булдырыу;
- тарихи, мәҙәни, әхлаҡи, эстетик ҡиммәттәрҙе быуындан быуынға тапшырыуҙа тыҡыуған башҡорт әҙәбиәтенең ролен аңлатыуу;
- башҡорт әҙәбиәтенең һәм милли тарихтың үҙ-ара бәйләнешен асыҡлау, башҡорт халҡының матди һәм рухи мәҙәниәтен туған әҙәбиәттә сағылдырыуҙың конкрет милли формаларының төрлөлөгө тураһындағы фекерҙәр формалашыуы;
- Башҡортостан һәм Рәсәй Федерацияһының башҡа халыҡтары әҙәбиәттәренең, үҙ-ара йоғонтоһо, төрлө әҙәби бәйләнештәр тура һында белем алыу;
- башҡорт әҙәбиәтенә һалынған мәҙәни-әхлаҡи белемдәрҙе үҙләштереү; уҡылғандар тураһында фекерйөрөтә һәм баһалай белеү, улар буйынса яҙма текстар төҙөргә өйрәнеү;

– көндәлек тормошта һәм белем алыу процесында башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәре менән аралашыу тәжрибәһен формалаштырыу;

– башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәрен уҡыуҙың өҫтөнлөгөн билдәләү һәм уҡыу буйынса үҙ аллы планлаштырыу тәжрибәһен туплау;

– донъяны танып белеүҙе, кеше менән йәмғиәт араһындағы мөнәсәбәттәрҙе аңлау, күп яҡлы диалог сараһы булараҡ башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәрен системалы рәүештәуҡыутәжрибәһен формалаштырыу;

– төрлө мәғлүмәт сығанаҡтары менән эшләү оҫталығын үҫтереү, интернеттан эҙләү, унаналынған материалдарҙы анализларға өйрәтеү;

– әҫәрҙәрҙәкүтәрелгән проблемаларҙы һәм уларҙың художестволы хәл ителешен, авторҙың позицияһына аңлатма биреү һәм сәнғәт әҫәрҙәрен, уларҙың фрагменттарын, образдарын һәм проблемаларын үҙ-ара, шулай уҡ башҡа сәнғәт әҫәрҙәре менән сағыштырыу нигеҙендә улар буйынса үҙ ҡарашын формалаштырыу;

– тарихи-әҙәби процесс тураһында фекерҙәр формалаштырыу өсөн; кәрәкле мәғлүмәтте төрлө сығанаҡтарҙан эҙләү, уларҙы тәнҡитле һәләтен үҫтереү.

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» программаһының төп йөкмәткеһе

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» курсының йөкмәткеһе түбәндәге принциптар менән билдәләнә.

1. «Туған (башҡорт) әҙәбиәте» программаһының нигеҙен башҡорт әҙәбиәтенең һәм мәҙәниәтенең милли үҙенсәлектәрен кәүҙәләндергән башҡорт яҙыусыларының әҫәрҙәре тәшкил итә.

2. «Тыуған (башҡорт) әҙәбиәте» уҡыу программаһына хәҙерге заман авторҙарының башҡорт әҙәбиәтенең һәм мәҙәниәтенең милли традицияларын дауам иттереүсе, хәҙерге заман уҡыусыһына яҡыныраҡ һәм аңлайышлыраҡ булған әҫәрҙәреиндерелде.

Проблемалы-тематик бүлектәрүҙ-ара тығыҙ бәйләнештә. Бүлектәрэсендә башҡорт әҙәбиәте үҫеше хронологияһы һаҡлана. Һәр бүлектә башҡорт халыҡ традицияларының милли һәм мәҙәни үҙенсәлектәренә ҡағылышлы әҫәрҙәре менән бергәбашҡортмилли байрамдары: һабантуй, кәкүк сәйе һәм милли рух көсө, игелек, шәфҡәтлелек кеүек төшөнсәләрҙе сағылдырған әҫәрҙәр индерелде.

Әҙәби әҫәрҙәр менән берлектә һынлы сәнғәт, музыка, кино, театр әҫәрҙәре лә милли үҙенсәлекле күренештәрәрҙе, бәйләнештәрҙе күҙәтергә мөмкинлек бирә (башҡорт мәҙәниәтендә сәнғәт диалогы). Ошо дөйөм принциптарға ярашлы 5-9-се кластар өсөн программа егерме һигеҙ проблема-тематик бүлектәргә бүленә:

5-се клас

- «Көҙ»;
- «Ҡыш»;
- «Яҙ»;
- «Йәй»;

6-сы класс

- «Уҡыу — белем шишмәһе»;
- «Уҙған ғүмер-ҡалған хәтер»;

- «Төньяҡ амурҙары»;
- «Уралып ятҡанУралтау»;
- «Башҡорт халыҡ ғөрөф-ғәҙәттәре»;
- «Башҡорттар киттеһуғышҡа»;
- «Башҡортостандың халыҡ шағирҙары һәм яҙыусылары»;

7-се клас

- «Боронғонан аманат»;
- «Дуҫлыҡта һәм берҙәмлектә көс»;
- «Ап-аҡ ҡарҙар яуа»;
- «Ғәзиздәрҙән ғәзиз әсәйҙәр!»;
- «Их, күңелле яҙ килә!»;

8-се клас

- «Мәктәп — белем шишмәһе!»;
- «Көҙ - хеҙмәтһәм муллыҡ миҙгеле»;
- «Уҡытыусы – ниндәй гүзәлисем»;
- «Салауат батыр ир ине»;
- «Ҡыш»;
- «Данлы һәм шанлы йылдар»;

- «Шаулап гөрләп яҙ килә»;
- «Тыуған ерем — минең Уралым»;

9 – сы класс

- «Тере шишмәләр»;
- «Кендегемде киҫкән ер»;
- «Данлы тарих»;
- «Батыр һәмтоғро ат»;
- «Еңеү көнө».

Һәр бүлектә темаһына һәм проблемаһына ярашлы әҫәрҙәр тупланды, шулай уҡ Рәсәй халыҡтары әҙәбиәтенән өлгөләриндерелде.

Программадонъя нәфис әҙәбиәтен үҫтереүгә ҙур өлөш индергән һәм туған һәм рус телендә яҙған билдәле милли яҙыусыларҙың әҫәрҙәрен үҙ эсенә ала. 5-се һәм 6-сы кластарҙа башҡорт халыҡ ижадын өйрәнгәндә милли фольклорға: мәҡәлдәргә, әйтемдәргә, әкиәттәргә мөрәжәғәт ителә. Һәр милләттең тыуған ере тураһында әҫәрҙәре бар. Уҡытыусыбалаларҙаүҙтөйәгенә, халҡына, унынтарихына,мәҙәниәтенә, ғөрөф- ғәҙәттәренә һөйөү тәрбиәләү маҡсатында күп милләтле илебеҙҙеңтөрлө төбәктәрендә йәшәп ижадиткән үҙенең эшпрограммаһына индерә ала.

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» программаһының урыны

Төп дөйөм белем биреүҙең федераль дәүләт белем биреү стандартына ярашлы, «Туған тел»; һәм «Туған әҙәбиәт» предметы индерелә һәм уҡыу өсөн мотлаҡ булып тора.

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» өйрәнеү өсөн 170 сәғәт бүленә — һәр класта 34 сәғәт (аҙнаһына 1 уҡыу сәғәте):

– 5 - се класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
– 6 – сы класта -34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
– 7- се класта -34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
– 8 - секласта -34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы);
– 9 – сы класта - 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт, 34 уҡыу аҙнаһы).

Мораҡ 1 –се урта мәктәбенең уҡыу планына ярашлы, ММБ ултырышының 29.08.20 й. 1-се протоколы буйынса туған (башҡорт) әҙәбиәте аҙнаһына 1 сәғәт иҫәбенән йылына 5-8 кл-34 сәғ., 9 кл - 33 сәғәт; Контроль эштәр һаны:

Тикшереү эш төрҙәре	кластар				
	5	6	7	8	9
Изложение	1	1	1	1	1
Инша	2	2	2	2	2

«ТУҒАН (БАШҠОРТ) ӘҘӘБИӘТЕ» УҠЫУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӘТКЕҺЕ

5-се клас

1-се бүлек. Көҙ

Башҡорт халыҡ ижады. Әкиәттәр. Башҡорт халыҡ әкиәттәре «Әминбәк», «Аҡъял батыр».

Әҙәбиәт теорияһы: халыҡ ижады төрҙәре, ауыҙ-тел ижады.Әкиәт жанры тураһында төшөнсә.

Тыуған ил,тыуған төйәккә иңлектәр. арналған әҫәрҙәр. Т. Ғәниева. «Уралиә тигән ил». С. Муллабаев «Шатлыҡлы иртә». Б. Бикбай. «Туған тел». А.Йәғафәрова «Яҡшылыҡ». Н. Әминева «Тыуған ер». «Башҡортостан тауҙары» (белешмә).

«Тыуған ер» (ҡобайр). Ф. Рәхимғолова "Мин – Башҡортостандан!". Ә.Вахитов«Аҡһаҡал васыяты». Р. Ниғмәти. « Йәмле Ағиҙел буйҙары». Ғарипов Р. «Торналар». Б. Ноғоманов. «Йәйбикәменән Көҙбикә» («Йылбабайҙыңдүрт ҡыҙы» әкиәтенән өҙөк). Иҫәнғолов. Ф. «Йылмайыу». Ғ. Хисамов. «Аҡъяурын сал бөркөт».

Әҙәбәбиәт теорияһы: Сағыштырыу, синоним, антоним,омоним тураһында төшөнсә.

2-се бүлек. Ҡыш

Башҡорт ауыҙ-тел ижадында (мәҡәлдәр, әйтемдәр, йомаҡтар). Башҡорт халыҡ йырҙары. Түбәнге кластарҙа алынған белемдәрҙе ҡабатлау һәм тәрәнәйтеү.

*Әҙәбәбиәт теорияһы:*Мәҡәлдәр, әйтемдәр, йомаҡтарға төшөнсә

Ҡышҡы тәбиғәт тураһындағы әҫәрҙәр. Әлибаев С. «Ҡыш». Н. Мусин. «Ҡоралайҙар». Әхмәҙиев В. «Ҡышҡы урманда».

Әҙәбәбиәт теорияһы: Хикәйә тураһында төшөнсә

Башҡорт халыҡ әкиәттәре. «Ҡамыр батыр», «Ҡәмән менән Сәмән, картуфсәскән Сәлмән».

3-сө бүлек. Яҙ

Яҙ һәм яҙғы эштәр (башланғыс кластарҙа алынған белемде ҡабатлау һәм тәрәнәйтеү) тураһында әҫәрҙәр. Р. Назаров "Яҙ килә". Хисмәтуллин З. «Сыйырсыҡ». С. Әлибаев «Яҙҙы кем алып килгән?» М. Кәрим. «Һеңлемден төшө». К. Даян. «Торналар».

Әҙәбиәт теорияһы. Йәнләндереү. Фразиологик берәмектәр.

Башҡортостан ҡоштары. Б. Ноғоманов. «Ҡарһылыу менән Яҙһылыу».

Еңеүселәр. А. Игнбаев «Еңеү көнө». К. Мәргән. «Ҡурайсының үлеме». Р. Ниғмәти. «Еңеүселәргә дан!»

Мәҫәлдәр. М. Ғафури. « Һарыҡты кем ашаған?» Л. Толстой. «Ике иптәш».

Әҙәби теория: Мәҫәл һәм аллегория тураһында төшөнсә.

4-се бүлек. Йәй

Йәйге көндәр көтә. З. Муллабаев. «Йомарт йәй». З. Хисмәтуллин «Урман ҡунағы». С. Агиш. «Турыҡай».

6-сы класс

1-се бүлек. Уҡыу — белем шишмәһе

Ә. Әхмәт-Хужа«Алмаш үҫә». У.Кинйәбулатов. Уҡытыусыма. Дәүләтбирдина Т. «Миҙгелдәр».

2-се бүлек. Уҙған ғүмер – ҡалған хәтер

Минең йырым — Башҡортостан! З. Биишева «Башҡортостан». Р. Ғарипов "Дан һиңә, дан, Башҡортостан!" Ф. Туғызбаева. «Эй яҙмышым минең – Башҡортостан!». С. Бабич. «Башҡортостан». Ғ.Хөсәйенов «Мөҡәддәс».

Тыуған ер тарихы. Н.Нәжми "Һинең ниндәй улыңмын мин?" Ә. Усманов. «Башҡорттарҙың хәрби хеҙмәте». Ғ. Хөсәйенов «РудасыИсмәғил Тасим улы». Т. Ҡарамышева «Малайҙар». Л. Толстой. "Кешегә күпме ер кәрәк". Ә. Хәкимов «Еҙеүкәй янында» ("Һауыр ҡумта" романы буйынса).

Әҙәбиәттә азатлыҡ хәрәкәте темаһы. Башҡорт ихтилалдары.

Салауат Юлаев. Башҡорт әҙәбиәтендә башҡорт ихтилалдары темаһы. М. Иҙелбаев «Хушлашыу». Р. Бикбаев «Салауат ҡылысы». С. Злобин. «Салауат Юлаев». Ғ. Ибраһимов. «Сапҡын».

3-сө бүлек. Төньяҡ амурҙары

Башҡорт әҙәбиәтендә 1812 йылғы Ватан һуғышы темаһы. Рус-француз һуғышы тураһында бәйеттәр. Я. Хамматов «Төньяҡ амурҙары». Ҡаһымтурә (1812 йылғы Ватан һуғышында башҡорт полктары башлығы тураһында легенда).

*Әҙәбиәт теорияһы:*Бәйеттәртураһында төшөнсә

4-се бүлек. Уралып ятҡан Уралтау

Буракаев Д. «Урал тауҙары» (мәғлүмәт). Башҡорт халыҡ йыры «Урал».

Бикбаев Р. Уралыма. Я. Хамматов. «Самородок».

5-се бүлек. Башҡорт йолалары

Тәбиғәт менән берҙәмлектә. А. Ҡобағошов. «Ҡарға бутҡаһы тәмлеме?»

Ҡарамышева Т. Т. «Кәкүк сәйе». С. Агиш. «Ҡунаҡ һәм намыҫ».

Ф. Туғыҙбаева. «Һыу юлы».

6-сы бүлек. Башҡорттар китте һуғышҡа

Башҡорт халҡы геройҙары. Я. Хамматов. «Башҡорттар китте һуғышҡа»

Ҡ. Даян. «Шайморатов генерал».

Ә. Бикчәнтаев «Бөркөт һауала үлә».

Р. Насыров «Ил балаһы -Шәкирйән».

Башҡорт халыҡ ижады.

Башҡорт ауыҙ-тел ижады. Әкиәттәр «Урал батыр», «Алдар менәншайтан».

Көләмәстәр (анекдоттар).

Әҙәби мираҫ. Ҡол-Ғәли. « Йософ ҡиссаһы».

«Ҡармасан менән Сәрмәсән».

Үткән һәм хәҙерге
С. Юлаев. «Бүгәсәүгә ҡушылып, ир-батырға ҡуш булып», «Ҡарабай менән Сарыбай».

М. Акмулла. «Нәсихәттәр» .

Сәсәндәр ижады. «Һабрау», «Ҡобағош сәсән», «Байыҡ сәсән».

Әҙәбиәт теорияһы. Архаизмдар, неологизмдар, варваризмдар тураһында төшөнсә.

7-се бүлек. Башкортостандың халыҡ шағирҙары һәм яҙыусылары

Башҡортостандың халыҡ шағирҙары. М. Ғафури *(биографик мәғлүмәт*). "Бир ҡулыңды!"

М. Кәрим *(биографик мәғлүмәт).* "Өсөнсө көн тоташ ҡар яуа".

Р. Ғарипов *(биографик мәғлүмәт).* «Аманат» *(ҡобайрҙан өҙөк).* Р. Бикбаев *(биографик мәғлүмәт).* «Халҡыма хат».

Башҡортостандың халыҡ яҙыусылары
З. Биишева *(биографик мәғлүмәт*. «Сынаяаҡ уйнатыу» ("Кәмһетелгәндәр" романынан өҙөк).

Ә. Хәкимов *(биографик мәғлүмәт)*. «Сәләх ҡарт» *("Туй" хикәйәһенән)*

7-се класс

1-се бүлек. Боронғонан аманат

Халыҡ әкиәттәре. Башҡорт ауыҙ-тел ижады. Хайуандар тураһында әкиәттәр. «Етем төлкө». Тылсымлы әкиәттәр. «Алтын алма». Батырҙар тураһында әкиәттәр. «Алып Батыр». Көнкүреш әкиәттәре. «Алтын тамсы», «Һаранбай менән Зиннәт ағай».

Әҙәбиәт теорияһы: Аллегория, гипербола һәм литотғатураһынды төшөнсә.

Халыҡ хикәйәләре. Боронғо ырым-ышаныуҙарға нигеҙендә тыуған хикәйәләр «Етегән йондоҙ». «Ай менән Зөһрә». «Сыңрау торна».

Башҡорттарҙың килеп сығышы тураһында хикәйәттәр. Үҫәргән. (Үҫәргән ырыуы башҡорттарының килеп сығышы тураһында легенда). «Ырғыҙ», «Йөрәктау.

Топонимик хикәйәләр. «Ямаш һәм Йомаш ауылдары», «Мәмбәт ауылы тарихы». Ауылдар тарихы.

Тарихи хикәйәләр. «Биксура», «Бошман-Ҡыпсаҡ батыр».

Тормош-көнкүреш хикәйәләре. «Ғилмияза», «Зөлхизә».

Әҙәбиәт теорияһы: Легенда һәм риүәйәттәргә төшөнсә..

2-себүлек. Дуҫлыкта һәм берҙәмлектә — көс!

Тарихи йырҙар.Тыуған ил һәм халыҡтар дуҫлығы тураһында йырҙар. «Урал» (вариант), «Йәйләүек».

1773—1775 йылдарҙағы Пугачев ихтилалы тураһында йырҙар. «Салауат» (вариант). «Оло юл» (вариант).

1812 йылдағы Ватан һуғышы тураһында йырҙар. «Эскадрон», «Любизар».

Кантондар тураһында йырҙар. «Ҡолой кантоны», «Абдулла Ахун».

Ҡасҡындар тураһында йырҙар. «Буранбай», «Бейеш».

Көнкүреш йырҙары. «Зөлхизә», «Ғилмияза».

Таҡмаҡтар. «Ҡармасан һәмСәрмәсән» («Һуңғы Һартай» әҫәре буйынса).

Ноғман Мусин “Тайғаҡ баҫма”, Р. Байбулатов “Һарыбай”
Гүзәл илем!Бикҡолов Ш. «Урман...».
М. Ғафури. «Гөлдәрбаҡсаһында». Ж. Кейекбаев (биографик белешмә). «Оморҙаҡ олатай», «Туғандар һәм таныштар» (романдан өҙөк).

Балалар уйыны. «Сокор туп» (белешмә).

Башҡорт милли кейеме. (белешмә).

Игебаев А. "Онотманым һине ауылым!" М. Кәрим. «Ҡайын япрағы тураһында»

3-сөбүлек.Ап-аҡ ҡарҙарыуа!

К. Кинйәбулатова. «Һаумы, аҡ ҡыш!».С. Алибай. "Матур көн".

Ғ. Туҡай. «Ер йоҡоһо». Ә. Әһлиуллин. «Биҙәкле сана»

Ватанды һаҡлаусылар. Р. Шәкур. «Һаҡта тора илдең улдары». Ф. Аҡбулатова (биографик белешмә). «Атай икмәге».

В. Исхаков. «Кеше күңеле — тәрән дарья».

А. Баһуманов (биографик мәғлүмәт). «Юламан» «Ҡайҙа һин, генерал?» әҫәре буйынса))

4-се бүлек. Ғәзиздәрҙән, ғәзиз әсәләр!

Ғ. Зәйнәшева " Йырлайым әсәйем тураһында ".

З. Алтынбаева «Әсә һүҙе».

Ф. Исянғолов. (Биографик белешмә) «Бер йомғаҡ май ».

Ә. Бикчәнтәев «Яраланған бүре күҙҙәре».

Г. Яҡупова (биографик мәғлүмәт). «Мейес әбей».

Н. Игеҙйәнова «Өйрөлмәк»

5-се бүлек. Их, күңелле яҙ килә!

Р. Ниғмати. «Яҙ килде, яҙ!». М. Йәлил. «Йырҙарым» М. Ғафури .«Болон»

Х. Назар. «Йәйге йәшен».

Тыуған ерҙең ауазы.Һ.Дәүләтшина (биографик мәғлүмәт). «Айбикә».

Ю. Ухсай. «Болоттар». К. Аралбай. «Башҡорт теле».

М. Кәрим. «Әсҡәт Искәндәре» ("Оҙон-оҙаҡ бала саҡ" повесынан өҙөк).С. Әлибай. «Ямғыр теләү»

8-се клас

1-се бүлек. Мәктәп — белем шишмәһе!

Белемгә юл. С. Әлибаев «Мәктәп юлы!». Н. Мусин. «Һабаҡ».

2-се бүлек. Көҙ - эш һәммуллыҡ миҙгеле.

Икмәк — илдең байлығыР. Ханнанов «Икмәк ҡәҙере».

Р. Өмөтбаев «Әмир баҫыуы»».

Әҙәбиәт . Композицияға төшөнсә

3-сөбүлек. Уҡытыусы — ниндәй гүзәл исем!

Мәңгелек һөнәр. Р. Ғарипов. Уҡытыусыма. Р. Шаммас. «Күперһеҙ йылғалар».

4-себүлек. Салауат батыр ир ине

Салауат Юлаев халыҡхәтерендә. Ф. Рәхимғолова «Салауат». Т. Дәүләтбирҙина «Салауат рухы». Кузбеков Ф. «Яу оранныбит һин, Салауат!». Я. Хамматов. (биографикбелешмә) «Салауат».

5-себүлек. Ҡыш

Ҡышҡы пейзаж. Ш. Бабич (биографик мәғлүмәт). «Ҡышҡы юлда».

Б. Рафиҡов. (биографик белешмә) «Бүреләр».

И. Теләүмбәтов «Моралым таңы». О. Перовская «Мишка».

6-сыбүлек. Данлы йылдар, шанлы йылдар

Еңеүгә юл. М. Кәрим. «Үлмәҫбай».

Н. Ғәлимов. «Яуҙан ҡайтҡан ҡурай».

Р. Өмөтбаев «Башҡорттар китте һуғышҡа».

Әҙәбиәт теорияһы: Лирик-эпик поэмаларҙың үҙенсәлектәре

Психологизм күренешеВ. Шукшин. «Ҡайғы». Х. Назар. «Өс һүҙ».

М. Ямалетдинов «Иман». З. Ғәлимов«Ялан сәскәләре»

7-се бүлек. Шаулап-гөрләп яҙ килә!

Әсәйем –күңел ҡояшым.Ш. Бикҡолов (биографик мәғлүмәт). «Әсәйемдең кәңәштәре».Т. Ғиниәтуллин «Әсә һәм бала»

. Яҙғы хикәйәләр. Р. Ғарипов «Яҙғы йыр». З. Ураҡсин «Алмағас». Р. Сафин «Тол ҡатындар һәм аяҡһыҙҙар бейеүе»

8-себүлек. Тыуған ерем - Уралым

Тыуған ер байлығы. К. Аралбай «Ете һүҙ ер тураһында». Б Бикбай. «Ер». Ж. Кейекбаев. «Урал тураһында ҡобайыр». Н. Мусин. «Һуңғы алыш». М. Уразаев «Еҙ ҡурай ». А. Йәғәфәрова «Кескәй шишмә». Ф. Рәхимғолова Ф. «Бал корто һәмкүбәләк». Ш. Янбаев. «Дегәнәк». Р. Солтанғәрәев «Һуңғы һунар». Ә.Хәметдинова «Йәшел дарыухана».

9- сы класс

1-се бүлек. Тере шишмәләр

Туған телем. Р. Ғарипов «Тел». Б. Бикбай. «Тере шишмәләр». Р. Мифтахов «Мираҫ». Т. Ҡарамышева «Һүҙ». И. Хәлимов «Төнгө моң».

2-себүлек. Кендегемде киҫкән ер

Р. Мифтахов «Күрҙем һине». К. Шафиҡова «Тыуған яҡ». И. Абдуллин. "Үҙ яғыма ҡайтһам". Х. Туфан. «Ҡыр ҡаҙҙары». З. Вәлиди Туған «Тыуған төйәгемдә» ("Хәтирәләр" китабынан)

Нәзәкәтле тәбиғәт. М. Әбсәләмов «Йомагужа тирәктәре». Ф. Аҡбулатова «Тәбиғәт беҙҙең ярҙамда мохтаж» (мәғлүмәт).

А. Ғарифуллина «Гөрләүек». З. Алтынбаева «Балан». Башҡорт әҙәбиәтендә экологик проблемалар. Д. Шәрәфитдинов. «Йылғабағыры»

Ф. Ғазин «Ҡыраутейһен әйҙә..». М. Кәрим. «Айыу мажаралары».

В. Ғүмәров«Башҡорт халыҡ медицинаһында дарыу үҫемлектәре».

Р. Каһир. «Алтын тамыр». К. Аралбай. «Янғантау».

*Әҙәбиәт теорияһы:*Әҙәби төрҙәртураһында төшөнсә (эпос, лирика, драма).

3-сөбүлек. Данлы тарих

Үткән быуын кәңәштәре

БейешӘ. «Башҡорт халҡының азатлыҡ өсөн тарихы».

Ш. Бабич. (биографик белешмә) «Халҡым өсөн».

Б. Рафиҡов. «Һөйәнтүҙфажиғәһе».

Г. Хисамов (биографикбелешмә) «Алдар менән Тәфтиләү».

Әҙәбиәт теориһыя: Роман жанры тураһында төшөнсә

Тарихи-әҙәби ҡомартҡылар булараҡ башҡортшәжәрәләре. Юрматыырыуы шәжәрәһе.

«Байыҡ сәсәндең Салауат батырға әйткәне». Ш. Юлаев. «Яу».

М. Аҡмулла. «Инсафлыҡ»

4-себүлек. Батыр һәм тоғро ат

С. Ярмуллин «Башҡорт аты». Т. Ғиниәтуллин «Буян».

Р. Өмөтбаев «Ғилмишәриф» («Атлы башҡорт» повесы буйынса).

Ғ. Вәлиуллин (биографик мәғлүмәт). «Ҡәлғә хужаһы һәм тотҡон».

Әҙәбиәт теорияһы: Повестьтураһында төшөнсә

Күңелле уйындар һәм ярыштар.Байрамдарыбыҙ тарихынан.

З. Әминев «Башҡорт һабантуйы». Д. Мәһәҙиев«Науруз байрамы».

Ҡурай моңомилләт тарихындаМ. Ямалетдинов Мираҫ Ш. Бабич. «Ҡурайҡайға». Ҡ. Аралбай. «Мәшһүрҡурайсы».

Р. Солтангәрәев (биографик мәғлүмәт). «Ишмулла ҡурайсы».

А. Айтҡолов (биографик мәғлүмәт)

Әҙәбиәт теорияһы:Әҙәбиәт ғилеме тураһында төшөнсә

.Ватанды һаҡлау.Мифтахов Р. «Ҡалҡан». Назаров Р. «Һалдат». Р. Хисаметдинова «Малайҙар армияға китә». М. Ямалетдинов «Һалдат итектәре». И. Кинйәбулатов Бородино. Ә Үтәбаев. «Һаҡмар аға бит».

Н. Асанбаев (биографикбелешмә) «Ҡыҙылпаша»

5-се бүлек. Еңеү көнө

Ә. Моратов. «Тере хәтер». Р. Мифтахов «Боҙлоҡуҙ». Н. Нәжми (биографик белешмә). " Ҡайтманығыҙтыуған ерегеҙгә".

Йәлил М. "Ышанма". А. Мәһәҙиев. «Еңеү менән ҡайтҡан»

Й. Кейекбаев. «Зөбәй Үтәғолов».М. Кәрим. «Малайҙар».Ш. Янбаев. «Йәнекәйҡарт».

Әҙәбиәт теорияһы:Әҙәби процесс тураһындатөшөнсә.

«ТУҒАН (БАШҠОРТ) ӘҘӘБИӘТЕ» БЕЛЕМ БИРЕҮ ПРЕДМЕТЫН ТӨП ДӨЙӨМ БЕЛЕМ БИРЕҮ КИМӘЛЕНДӘ ҮҘЛӘШТЕРЕҮҘЕҢ КӨТӨЛГӘН ҺӨҘӨМТӘЛӘР

«Туған (башҡорт) әҙәбиәте» академик предметын төп мәктәптә өйрәнеү уҡыусыларҙың шәхси, мета-предметлы һәм предметлы һөҙөмтәләренә өлгәшеүгә йүнәлтелгән.

Шәхси һөҙөмтәләре

«Тыуған (башҡорт) әҙәбиәте» белем биреү предметын төп дөйөм белем биреү кимәлендә үҙләштереүҙең шәхси һөҙөмтәләре традицион рус социаль-мәҙәни һәм рухи-әхлаҡи ҡиммәттәренә, йәмғиәттә ҡабул ителгән тәртип ҡағиҙәләренә һәм нормаларына ярашлы белем биреү һәм тәрбиә эшмәкәрлеге берҙәмлегендә өлгәшелә, үҙ-үҙеңде белеү, үҙ-үҙеңде тәрбиәләү һәм үҙ-үҙеңде үҫтереү, шәхестең эске йөкмәткеһен формалаштырыу процестарына булышлыҡ итә.

Программаны үҙләштереүҙең шәхси һөҙөмтәләре уҡыусыларҙың ыңғай ҡиммәткә ынтылыш йүнәлеш алырға әҙерлеген һәм электрон нигеҙҙә үҙенең тәжрибәһен киңәйтеүҙе, белем алыу эшмәкәрлегенең төп йүнәлештәрен тормошҡа ашырыу процесын сағылдырырға тейеш.

Гражданлыҡ белеме:

– гражданлыҡ бурыстарын үтәргә әҙер булыу һәм үҙ хоҡуҡтарын тормошҡа ашырыу, башҡа кешеләрҙең хоҡуҡтарын, иректәрен һәм законлы мәнфәғәттәрен хөрмәт итеү;

– ғаилә, мәғариф ойошмалары, урындағы йәмәғәтселек тормошонда әүҙем ҡатнашыу, тыуған төйәктәге, илдәге хәлдәрҙән хәбәрҙар булыу һәм уларҙы башҡорт телендә яҙылған әҙәби әҫәрҙәрҙә сағылдырылған ситуациялар менән сағыштырып анализлай һәм баһалай белеү;

– экстремизм, дискриминация кеүек күренештәрҙе кире ҡағыу;

– төрлө социаль институттарҙың кеше тормошонда ролен аңлау; күп мәҙәниәтле һәм күп конфессиялы йәмғиәттә граждандарҙың төп хоҡуҡтары, иректәрен һәм бурыстарынтәьминитеүсе социаль нормаларҙың һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр ҡағиҙәләренең идеяһы, башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәрендә ләсалышынкүреү;

– төрлө уртаҡ эшмәкәрлеккә әҙерлек, үҙ-ара аңлашыуға ынтылыш һәм үҙ-ара ярҙам; мәктәптә үҙидаралыҡта әүҙем ҡатнашыу;

– гуманитар эшмәкәрлектә ҡатнашырға әҙер булыу (мохтаж кешеләргә ярҙам; ирекмәнлек);

Патриотик тәрбиә:

– күп мәҙәниәтле һәм күп конфессиялы йәмғиәттә кешеләрҙең граждандлыҡ үҙаңын берҙәмлеген таныу, илдә йәшәгән башҡа халыҡтарҙың араһында башҡорт теленең ролен аңлау;

– «Туған (башҡорт) әҙәбиәт» темаһы контексында башҡорт телен белеүгә, Рәсәй Федерацияһының тарихына һәм мәҙәниәтенә, башҡорт халҡының тарихына, мәҙәниәтенә ҡыҙыҡһыныу уятыу;

– башҡорт теленә, Тыуған ил — Рәсәй ҡаҙаныштарына, фәнгә, сәнғәткә, халыҡтың хәрби батырлығына һәм хеҙмәт ҡаҙаныштарына, ихтирамлы мөнәсәбәт тәрбиәләү;

– Рәсәй символдарын хөрмәт итеү, дәүләт байрамдары, тарихи мираҫҡа, тәюиәғәт ҡомартҡыларына, тыуған илендә йәшәгән төрлө халыҡтарҙың традицияларына һаҡсыллыҡ һәм ихтирам тәрбәиәләү;

рухи-әхлаҡи тәрбиә:

– төрлө ситуацияларҙа әхлаҡи ҡиммәттәргә һәм нормаларға өҫтөнлөк биреү;

– тәртибеңде, һөйләгән һүҙҙәреңде, ҡылған ҡылыҡтарыңды шулай уҡ башҡа кешеләрҙең ҡылыҡтарын әхлаҡи-хоҡуҡи нормалар күҙлегенән баһаларға әҙер булыу;

– социаль ғәмәлдәрҙе ҡәтғи кире ҡағыу;

– үҙең һәм йәмәғәтселлек алдынды шәхестең азатлығы һәм яуаплылығы мәсьәләһен алғы планға ҡуйыу;

Эстетик тәрбиә биреү:

– сәнғәттең төрлө төрҙәрен, традицияларҙы, үҙ халҡыңдын һәм башҡа халыҡтарҙың ижадын тәрән аңлау һәләтен үҫтереү;

– сәнғәттең эмоциональ йоғонтоһон аңлау; аралашыу һәм үҙ-үҙеңде танытыу сараһы булараҡ художество мәҙәниәтенең мөһимлеген аңлау;

– аралашыу сараһы булараҡ башҡорт теленең әһәмиәтен аңлау;

– ватан һәм донъя сәнғәтенең әһәмиәтен, этник мәҙәни традицияларҙың һәм халыҡ ижадының ролен аңлау;

– сәнғәттең төрлө төрҙәрендә үҙ-үҙеңде танытыуға ынтылыш тәрбиәләү;

физик тәрбиә, сәләмәтлек һәм эмоциональ именлек мәҙәниәтен формалаштырыу:

– уҡыу процесында тупланған тәжрибәһенә нигеҙләнгән тормоштоң ҡәҙерен аңлау;

– үҙ сәләмәтлегенә яуаплы ҡараш, сәләмәт йәшәү рәүешенә өҫтөнлөк биреү (сәләмәт туҡланыу, гигиена ҡағиҙәләрен үтәү, дәрестәрҙең һәм ялдарҙың тигеҙ режимы, даими физик әүҙемлек);

– насар ғәҙәттәрҙең (алкоголь, наркотиктар ҡулланыу, тәмәке тартыу) һәм физик һәм психик сәләмәтлеккә зыян килтереүҙең башҡа төрҙәре) эҙемтәләрен аңлау;

– хәүефһеҙлек ҡағиҙәләрен үтәү, шул иҫәптән интернет мөхитендә белем алыу процесында хәүефһеҙ тәртип булдырыу;

– көсөргәнешле хәлдәргә, үҙгәреп тороусы социаль мәғлүмәти һәм тәбиғи шарттарға яраҡлашыу, үҙ тәжрибәңә таянып килеп тыуған ситуациянан сығыу һәм аңлау һәм артабан маҡсаттар төҙөү;

– үҙенде, башҡаларҙы нисек бар шулай ҡабул итә алыу һәләте;

– үҙеңдең дә башҡаларҙың да эмоциональ торошон аңлап килептыуған хәлдән сығыу өсөн тейешле тел сараларын ҡулланыу, шул иҫәптән башҡорт телендә яҙылған әҙәби әҫәрҙәр миҫалдарына таяныу;

– уйланыу оҫталығын формалаштырыу, башҡаларҙың да хата яһауға хоҡуғын таныу;

Хеҙмәт тәрбә:

– технологик һәм социаль йүнәлешле практик проблемаларҙы (ғаилә, мәктәп, ҡала, өлкә эсендә) хәл итеүҙә әүҙем ҡатнашыу, бындай эшмәкәрлекте башлап ебәреү, планлаштырыу һәм үҙ аллы башҡарыу һәләте;

– төрлө һөнәрҙәрҙе һәм хеҙмәтте практик өйрәнеү, хеҙмәтте хөрмәт итеү һәм хеҙмәт эшмәкәрлеге һөҙөмтәләре менән ҡыҙыҡһыныу;

– шәхси һәм йәмәғәт мәнфәғәттәрен һәм ихтыяждарын иҫәпкә алып, үҙеңдең тормош пландарын индивидуаль траекторияһын аңлы һайлау һәм төҙөү;

– киләсәккә пландарың тураһында һөйләү һәләте;

Экологик тәрбиә:

– тирә-яҡ мөхит өлкәһендәге проблемаларҙы хәл итеү, ғәмәлдәрҙе планлаштырыу һәм уларҙың тирә-яҡ мөхит өсөн мөмкин булған эҙемтәләрен баһалау өсөн социаль һәм тәбиғи фәндәр өлкәһенә ҡараған белемдәрен ҡулланыуға йүнәлеш биреү;

– экологик проблемаларға үҙ ҡарашын аныҡ, эҙмә-эҙлекле сағылдырыу һәләте;

– экологик мәҙәниәт кимәлен күтәреү, экологик проблемаларҙың глобаль характерын һәм уларҙы хәл итеү юлдарын

аңлау;

– тирә-яҡ мөхиткә зыян килтереүсе ғәмәлдәрҙе, шул иҫәптән экологик проблемалар күтәргән әҙәби әҫәрҙәр менән танышҡанда барлыҡҡа килгән ғәмәлдәрҙе әүҙем кире ҡағыу;

– тирә-яҡ мөхиткә зыян килтереүсе ғәмәлдәрҙе әүҙем кире ҡағыу;

– тәбиғи, технологик һәм социаль мөхиттәрҙең үҙ-ара бәйлелеге шарттарында үҙеңден граждандлыҡ һәм ҡулланыусы ролеңде аңлау;

– экологик практикала ҡатнашырға әҙер булыу;

фәнни белем киммәттәре:

– үҙ эшмәкәрлегеңдә кешенең, тәбиғәттең һәм йәмғиәттең төп үҫеш законлары, кешенең тәбиғи һәм социаль мөхит менән мөнәсәбәттәре тураһындағы фәнни фекерҙәр системаһына йүнәлеш биреү;

– телде үҙләштереү һәм уҡыу мәҙәниәте, донъяны аңлау сараһы булараҡ уҡыу оҫталығы;

– мәктәптә тел өйрәнеүҙең үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып ғилми-тикшеренеү эшмәкәрлегенең төп принциптарын үҙләштереү;

– булған тәжрибәне, күҙәтеүҙәрҙе, ғәмәлдәрҙе файҙаланп һөҙөмтәләргә өлгәшеү юлдарын камиллаштырыуға ынтылыштәрбиәләү;

Уҡыусының социаль һәм тәбиғи мөхит шарттарының үҙгәреүенә яраҡлашыуын тәьмин иткән тәүге һөҙөмтәләр:

– социаль тәжрибә, төп социаль ролдәрҙе, социаль тәртип нормаларын һәм ҡағиҙәләрен, төркөмдәрҙә һәм

общиналарҙа, шул иҫәптән ғаиләлә, профессиональ эшмәкәрлек һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән төркөмдәрҙә, шулай уҡ башҡа мәҙәни мөхиттәрҙән булған кешеләр менән социаль аралашыу сиктәрендә социаль тормош формаларын үҙләштереү;

– уҡыусыларҙың таныш булмаған шарттарҙа үҙ-ара аралаша алыу һәләте, башҡаларҙың тәжрибәһенә һәм белемдәренә асыҡлығы;

– таныш булмаған шарттарҙа эш итеү һәләте, ғәмәли эшмәкәрлек, шул иҫәптән башҡа кешеләрҙән белем алыу, башҡаларҙың берлектәге эшмәкәрлектәге тәжрибәһенән яңы белем, оҫталыҡ һәм компетенциялар алыу мөмкинлеге;

– образдарҙы асыҡлау һәм уларҙы үҙ-ара бәйләү оҫталығы, яңы белемдәр формалаштырыу һәләте, төрлө объекттар һәм күренештәр, (шул иҫәптән элек билдәле булмаған объекттар) тураһында идеялар, төшөнсәләр, гипотезалар формалаштырыу, үҙ белемдәренең һәм компетенцияларының етешһеҙлеген аңлау, үҙенеңартабанғы үҫешен планлаштырыу;

– тотороҡло үҫеш концепцияһы өлкәһендәге төп төшөнсәләр, терминдар һәм идеялар менән эш итеү, тәбиғәт, йәмғиәт менән иҡтисадтың үҙ-ара бәйләнешен анализлау һәм асыҡлау, тирә-яҡ мөхиткә йоғонтоһон, килеп тыуған проблемаларҙы, мөмкин булған глобаль эҙемтәләрҙе иҫәпкә алып баһалау һәләте;

– көсөргәнешле ситуацияны аңлау, уның эҙемтәләрен тормоштәжрибәһенә нигеҙләнепбаһалау һәләте,килептыуған хәлде ҡаршы саралар күреүҙе талап иткән сынығыу тип ҡабул итеү;

– стресс хәлен баһалау, ҡабул ителгән ҡарарҙарҙы һәм ғәмәлдәрҙе көйләү; хәүефтәрҙе һәм эҙемтәләрҙе формулировкалау һәм баһалау, тәжрибә формалаштырыу, килеп тыуған ситуациянан килеп сығыу мөмкинлеген эҙләү; уңыш гарантиялары булмаған осраҡта эш итергә әҙер булыу.

Метапредмет һөҙөмтәләре

5-9-сы кластарҙа «Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы белем алыуҙың универсаль сараларын үҙләштерә:

Төп логик ғәмәлдәр:

– өйрәнеләһе объекттарҙың (художестволы текстарҙың, әҙәби геройҙарҙың һ.б.) үҙенсәлекле яҡтарын таба һәм ҡылыҡһырлаә белеү;

– классификацияның мөһим үҙенсәлеген табыу һәм әҙәби объекттарҙы шул нигеҙҙә классификациялау, уларҙы дөйөмләштереү, сағыштырыу һәм анализлау өсөн критерийҙарын билдәләү;

– текста ҡаралған әҙәби факттарҙа һәм күҙәтеүҙәрҙә ҡалыптарҙы һәм ҡапма-ҡаршылыҡтарҙы асыҡлау буйынса тәҡдим ителгән бурысты иҫәпкә алып;ҡалыптарҙы һәм ҡапма-ҡаршылыҡтарҙы асыҡлау критерийҙарын тәҡдим итеү;

– мәсьәләге хәл итеү өсөн кәрәкле мәғлүмәттәрҙе асыҡлау;

– әҙәби күренештәрҙе һәм процестарҙы өйрәнеүҙә сәбәп-эҙемтә мөнәсәбәттәрен асыҡлау;

– дедуктив һәм индуктив һығымталар, аналогия буйынса һығымталар яһау, улар араһындағы бәйләнеш тураһында гипотезалар формулировкалау;

– төрлө текстар менән эшләгәндәмәсьәләне хәл итеү ысулын үҙ аллы һайлайбелеү(бер нисә вариантты сағыштырыу, үҙ аллы һайланған критерийҙарҙы иҫәпкә алып, уларҙың иң ҡулайлыһын файҙаланыу);

Төп ғилми-тикшеренеү эшмәкәрлеге:

– бирелгән һорауҙарҙы әҙәби белем алыуҙа танып белеүҙең тикшеренеү ҡоралы итеп ҡулланыу;

– үҙ фекерендә раҫлау, үҙ позицияңды яҡлау өсөн башҡаларҙың фекерҙәренең дөрөҫлөгө тураһында гипотеза булдырыу;

– үҙең үҙ аллы төҙөгән планға нигеҙләнеп, өйрәнеүҙең әҙәби объектының үҙенсәлектәрен, сәбәп-эҙемтә мөнәсәбәттәрен һәм объекттарҙың үҙ-ара бәйлелеген асыҡлау буйынса ҙур булмаған тикшеренеү үткәреү;

– күҙәтеү, тәжрибә үткәреү, тикшеренеүҙәр һөҙөмтәләре буйынса үҙ аллы дөйөмләштереүҙәр һәм һығымталар яһау; алынған һығымталарҙың һәм дөйөмләштереүҙәрҙең ышаныслылығын баһалау юлдарына эйә булыу;

– ваҡиғаларҙың артабанғы үҫешен һәм уларҙың эҙемтәләрен оҡшаш ситуацияларҙа күҙаллау, шулай уҡ уларҙың яңы шарттарҙа һәм контекстарҙа,(шул иҫәптән әҙәби әҫәрҙәрҙә) үҫеше тураһында фараздар яһау;

мәғлүмәт менән эшләү:

– тәҡдим ителгән белем биреү заданиеһын һәм билдәләнгән критерийҙарҙы иҫәпкә алып, әҙәби һәм башҡа мәғлүмәттәрҙе йәки сығанаҡтарҙан алынған мәғлүмәттәрҙе эҙләгәндә һәм һайлағанда төрлө ысулдарҡулланыу;

– төрлө төрҙәге һәм презентация формаларының әҙәби һәм башҡа сығанаҡтарҙан алынған мәғлүмәттәрҙе һайлау, анализлау,системалаштырыу һәм интерпретациялау;

– төрлө мәғлүмәт сығанаҡтарында оҡшаш дәлилдәр табыу (бер үк фекерҙе, версияны раҫлау йәки кире ҡағыу);

– әҙәби һәм башҡа мәғлүмәт менән таныштырыуҙың оптималь формаһын үҙ аллы һайлау һәм ябай схемалар, диаграммалар,төрлө графика һәм уларҙың комбинациялары ярҙамында күрһәтеү;

– әҙәби һәм башҡа мәғлүмәттең ышаныслылығын уҡытыусы тәҡдим иткән йәки үҙ аллы формулировкалаған критерийҙар буйынса баһалау;

– был мәғлүмәтте ныҡлы иҫтә ҡалдырыу һәм системалаштырыу.

5-9-сы кластарҙа «Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы белем алыу процесында кәрәкле,**коммуникатив** алымдарҙы үҙләштерә.

Аралашыу:

– фекерҙәрҙе ҡабул итеү һәм формалаштырыу, аралашыу шарттарына һәм маҡсаттарына ярашлы хис-тойғоларҙы сағылдырыу;

– телдән һәм яҙма формала үҙ ҡарашыңды белдереү;

– һөйләшеп аралашыу сараларына эйә булыу, конфликтлы ситуацияларҙың тәүшарттарын белеү, әҙәби әҫәрҙәрҙә уларға аналогтар табыу, низағтарҙы йомшартырға, һөйләшеүҙәр алып барырға һәләтле булыу;

– башҡаларҙың ниәтен аңлау, әңгәмәсегә хөрмәт күрһәтеү һәм уларҙың ҡаршы позицияһын дөрөҫ ҡабул итеү;

– фекер алышыу барышында тикшерелә торған теманың асылы буйынса аныҡ һорауҙар биреү һәм белем биреү мәсьәләһен хәл итеүгә һәм аралашыуҙың ыңғай барышын һаҡлауға йүнәлтелгән фекерҙәр әйтеү;

– уларҙың фекерҙәрен диалогта ҡатнашҡан башҡаларҙыҡы менән сағыштырыу, позицияларҙың айырмаһын һәм оҡшашлығын асыҡлау;

– башҡарылған эш (әҙәби эксперимент, тикшеренеүҙәр, проект) һөҙөмтәләрен асыҡтан-асыҡ күрһәтеү;

– сығышыңдың форматын үҙ аллы һайлау, презентацияның маҡсаттарын һәм аудиторияның үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып һәм уға ярашлы рәүештә иллюстратив материалдар ярҙамында телдән һәм яҙма текстар төҙөү;

Үҙеңдең эшмәкәрлегеңде ойоштороу:

– әҙәбиәт дәрестәрендә конкрет бер мәсьәләне хәл иткәндә команда менән (пар, төркөм, коллектив) һәм индивидуаль эшләүҙең өҫтөнлөктәрен ҡулланыу, заданиены хәл иткәндә төркөм менән үҙ-ара эш итеүҙең нәҡ ошо формаларын ҡулланыу кәрәклеген аңлатыу;

– колллектив уҡыу эшмәкәрлегенең маҡсатын билдәләү, уға сараларын күмәкләп төҙөү: ролдәрҙе бүлеү, килешеү, уртаҡ эш барышы һәм һөҙөмтәһе тураһында фекер алышыу;

– бер нисә кешенең фекерен дөйөмләштерә белеү; етәкселек итергә, заданиеларҙы үтәргә, буйһонорға әҙер булыуыңды күрһәтеү;

– әҙәбиәт дәресендә һәм кластан тыш уҡыу эшмәкәрлегендә уртаҡ эш ойоштороуҙы планлаштырыу, ҡатнашыусыларҙың һәр береһенең ролен билдәләү (уларҙың мөмкинлектәрен иҫәпкә алып), коллектив ағзалары араһында заданиелар бүлеү, төркөм эш формаларында ҡатнаша (тикшереү, фекер алышыу, «брейн-дауыл» һәм башҡалар) ҡатнашыу;

– эштең үҙеңә тәғәйенләнгән өлөшөн башҡарыуы һәм сифатлы һөҙөмтәгә өлгәшеү, ғәмәлдәреңде команданың башҡа ағзаларыныҡы менән координациялау;

– дөйөм һөҙөмтәгә индергән өлөшөңдөң сифатын әҙәбиәтдәрестәрендә үҙ-ара эш итеүҙә ҡатнашыусылар формулировкалаған критерийҙар буйынса баһалау;

– өлгәшкән һөҙөмтәләреңде тәүҙә ҡуйылған бурысменән, команданың һәр ағзаһының дөйөм һөҙөмтәгә, өлгәшеүгә индергән өлөшө менән сағыштырыу, эшләнгән эш өсөн яуаплылыҡ менән уртаҡлашыу һәм командаға үҙ эшең өсөн отчет бирергә әҙер булыу.

5-9-сы кластарҙа «Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы дөйөм белем биреүҙең**норматив** ғәмәлдәрен үҙләштерә**:**

Үҙ-үҙеңде ойоштороу:

– нәфис әҙәбиәттә һүрәтләнгән ситуацияларҙы анализлау нигеҙендә уҡыу процесында, шәхси тормошонда, төрлө ситуацияларҙа тыуып торған проблемаларҙы асыҡлау һәм хәл итеү;

– индивидуальрәүештә төркөмдә йәки тотош төркөм менән ҡарарҙар ҡабул иткәндә төрлө ҡараштар араһында дөрөҫ ориентир тотоу;

– белем биреү мәсьәләһен (йәки уның бер өлөшөн) хәл итеүҙең үҙ аллы алгоритмын төҙөү, булған ресурстарҙы файҙаланып һәм үҙ мөмкинлектәреңде иҫәпкә алып, белем биреү мәсьәләһен хәл итеү ысулын һайлау, тәҡдим ителгән ҡарарҙарҙы раҫлау;

– саралар планын төҙөү (мәсьәләне хәл итеү алгоритмын тормошҡа ашырыу планы) һәм өйрәнелгән әҙәби объект тураһында яңы белем алыуҙы иҫәпкә алып тәҡдим ителгән алгоритмды төҙәтеү;

– бер ҡарарға килеү һәм уның өсөн яуаплылыҡты үҙ өҫтөнә алыу;

Үҙ-үҙеңде контролдә тотоу:

– мәктәптә әҙәби белем биреүҙә үҙ-үҙеңде тота, үҙ-үҙеңде мотивациялай белеү;

– уҡыу процесында килеп тыуған ситуацияға аныҡ баһа биреу һәм уны үҙгәртеү планын тәҡдим итеү;

– контексты иҫәпкә алыу һәм белем биреү бурысын хәл иткәндә килеп тыуған ауырлыҡтарҙы алдан күреү, хәл итеүҙе үҙгәреүсән шарттарға яраҡлаштырыу;

– эшмәкәрлек һөҙөмтәләренә өлгәшеүҙең (өлгәшмәүҙең) сәбәптәрен аңлатыу, алынған тәжрибәне баһалау, килеп тыуғанситуацияла ыңғай моменттарҙы таба белеү;

– яңы шарттарҙа һәм үҙгәргән ситуацияларҙа, асыҡланған хаталарҙы, килеп тыуған ҡыйынлыҡтарҙы анализлау нигеҙендә эшмәкәрлеккә төҙәтмәләр индереү;

– һөҙөмтәнең маҡсатҡа һәм шарттарға ярашлылығын баһалау;

Эмоциональ интеллект:

– үҙ хис-тойғоларыңды ла башҡаларҙың хис-тойғоларын да контролдә тотоу һәләтен үҫтереү;

– хис-тойғоларҙың сәбәптәрен асыҡлау һәм анализлау;

– үҙегеҙҙе икенсе кеше урынына ҡуйып, әҙәби әҫәрҙәрҙән билдәле миҫалдарҙы анализлап, башҡаларҙың ниәттәренә төшөнөү;

– хис-тойғоларыңды белдереү ысулын көйләү.

Үҙ-үҙеңде һәм башҡаларҙы ҡабул итеү:

– икенсе кешегә, униң фекеренә аңлы ҡараашта булыу, әҙәби персонаждарҙың мөнәсәбәттәре тураһында уйланыуҙарғанигеҙләнеп;

– үҙеңдең генә түгел, башҡаларҙың да хаталанырға хоҡуғы барлығын таныу;

– үҙеңде лә, башҡаларҙы ла нисек бар - шулай ҡабул итеү хөкөм итмәйенсә;

– үҙегеҙгә лә, башҡаларға ла асыҡ, ихлас булығыҙ;

– тирә-йүндәге бөтә нәмәне лә контролдә тотоумөмкин түгеллеген аңлау.

Йөкмәткеле һөҙөмтәләр

5-9-сы кластарҙа «Туған (башҡорт) әҙәбиәте» предметын өйрәнеү түбәндәгеләрҙе күҙ уңында тота:

– артабанғы рухи үҫешең өсөн башҡорт әҙәбиәтен уҡыуҙың һәм өйрәнеүҙең мөһимлеген аңлау; донъяны танып белеү һәм аңлау сараһы булараҡ системалы уҡыуҙың кәрәклеген формалаштырыу, кеше менән йәмғиәт араһындағы мөнәсәбәттәрҙе яраштырыу, улар араһында күп яҡлы диалог булдырыу;

– башҡорт әҙәбиәтен халыҡтың төп милли һәм мәҙәни ҡиммәттәренең береһе, тормошто белеүҙең айырым ысулы булараҡ ҡабул итеү;

– үҙ халҡының күренекле мәҙәниәт әҫәрҙәрен, рус һәм донъя мәҙәниәтен өйрәнеү нигеҙендә башҡорт әҙәбиәтенең коммуникатив һәм эстетик мөмкинлектәренасыҡлау;

– төрлө жанрҙарҙа телдән һәм яҙма формала үҙ фекерен раҫларға, рәсмиләштерергә, аналитик интерпретация характерындағы фекер алышыуҙа ҡатнашырға, буш ваҡыттарында әҙәби әҫәрҙәр уҡыуҙы аңлы рәүештә планлаштырырға һәләтле формалашкан эстетик зауыҡы булған квалификациялы уҡыусыны тәрбиәләү;;

– төрлө этномәҙәни традицияларҙы сағылдырған әҙәби әҫәрҙәрҙе аңлау һәләтен үҫтереү;

– әҙәби текст менән фәнни, эшлекле, публицистик текстар араһындағы фундаменталь айырмаларҙы аңлау нигеҙендә тексты семантик һәм эстетик анализлау процедураларын үҙләштереү; уҡылғанды ҡабул итеү, анализлау, тәнҡитле баһалау һәм интерпретациялау, әҙәби әҫәрҙә сағылдырылған тормоштоң художестволы картинаһын эмоциональ ҡабул итеү генә түгел, интеллектуаль аңлау кимәлендә лә тормошҡа ашырыу оҫталығын формалаштырыу.

Класстар буйынса предмет һөҙөмтәләре

5-се класс

Уҡыусы шуға өйрәнә:

– башҡорт ауыҙ-тел ижадының төп жанрҙарын айырып, халыҡ әкиәттәренең, мәҡәлдәренең һәм әйтемдәренең темаларын һәм идеяларын халыҡтың әхлаҡи идеалдары тураһындағы фекерҙәрҙен үҫтереү өсөн нигеҙ итеп билдәләргә;

– төп һорауҙар нигеҙендә фольклорға һәм әҙәби текстарға семантик анализ үткәрергә;

– башҡорт яҙыусыларының һәм шағирҙарының әҫәрҙәрендә сағылдырылған башҡорт милли аңы өсөн мөһим булған мәҙәни-әхлаҡи идеяларҙы тормошҡа ашырырға, башҡа халыҡтарҙың айырым әҙәби ҡаҙаныштарын миҫалға килтерергә;

– башҡорт халҡы тормошонда туған әҙәбиәттең урынын, уның башҡа халыҡтар әҙәбиәте менән уртаҡлығын, үҙенсәлектәрен билдәләргә;

– башҡорт халҡының әхлаҡ-этик принциптарын әкиәт һәм әҙәби әҫәрҙәр геройҙарының ғәмәлдәре нигеҙендә асыҡларға;

– башҡорт мәҙәниәтенең һәм әҙәбиәтенең байлығын асыҡларға, Рәсәй халыҡтары мәҙәниәттәре контексында башҡорт милли традицияларын ҡылыҡһырларға;

– дәреслектәрҙә, бирелгән эштәргә уҡытыусының һорауҙарына нигеҙләнеп, фольклор әҫәрҙәрен һәм әҙәби текстарҙы анализларға, комментарийҙар бирергә, әҙәби әҫәрҙәрҙе башҡа сәнғәт әҫәрҙәре менән сағыштырырға, үҙ аллы уҡыу өсөн әҫәрҙәр һайлап алырға.

6-сы класс

Уҡыусы шуға өйрәнә:

– башҡорт халыҡ йырҙарының, легендалары һәм риүәйәттәренең проблемаларын асыҡларға,башҡорт халҡының әхлаҡ идеалы тураһындағы фекерҙәрҙе үҫтерергә;

– уҡытыусы етәкселеге аҫтында һорауға яуап формаһында ябай тарихи-мәҙәни комментарийҙар һәм интерпретация характерындағы үҙ текстарын төҙөргә;

– Башҡорт әҙәбиәтендә һәм фольклорында, рус әҙәбиәтендә Салауат Юлаев образының ролен, Башҡортостан һәм Рәсәй тарихында уның шәхесе урынын аңларға;

– башҡорт фольклоры һәм әҙәбиәте әҫәрҙәрендә тарихи шәхестәрҙең образдарын ҡылыҡһырларға;

– Бөйөк Ватан һуғышытураһындағы әҫәрҙәрҙә башҡорт халҡының милли характерының үҙенсәлекле һыҙаттарын асырға.

7-се класс

Уҡыусышуға өйрәнә:

– проблемаларҙы яҡтыртыу һәм башҡорт халыҡәкиәттәренең, халыҡ хикәйәләренең, йырҙарының һәм таҡмаҡтарының проблематикаһын асыҡларға, уларҙа халыҡтың эстетик үҙаңыныңсағылышына төшөнөргә, башҡорт әҙәбиәтендәге фольклор сюжеттарын һәм мотивтарын асыҡларға; Башҡортостан тәбиғәтетураһындағы әҫәрҙәрҙә мәҙәни-әхлаҡи ҡиммәттәрҙең сағылышын күрә белергә;

– 1812 йылғы Ватан һуғышында Тыуған илһөйәрлекте һаҡлау тураһындағы әҫәрҙәрҙә башҡорт милли характерының, уның илһөйәрлек, ҡаһарманлыҡ кеүек гүзәл сифаттарының сағылышы тураһында фекер йөрөтөргә;

– курстың тематик сиктәрендә үҙ аллы уҡыу өсөн әҫәрҙәрҙе үҙ теләктәренә йәки тәҡдимдәренә ҡарап һайлап алырға;

– проектлау һәм ғилми-тикшеренеү эшмәкәрлегенең элементар оҫталығына эйә булырға —электрон һөҙөмтәләрҙе проекттарға һәм күрһәтә белергә;

– төрлө мәғлүмәт сығанаҡтары менән эшләүҙең элементар оҫталығына эйә булырға.

8-се класс

Уҡыусы шуға өйрәнә:

– Башҡортостандың һәм Рәсәйҙең легендар геройҙары, башҡорт халҡының һәм илебеҙ халыҡтарының әхлаҡи идеалдары тураһындағы әҫәрҙәрҙең проблематикаһын, эстетикасылын аңларға; Бөйөк Ватан һуғышы һәм тыуған ерҙең тәбиғәте тураһындағы әҫәрҙәрҙә башҡорт милли үҙ аңының төп мәҙәни-әхлаҡи асылының сағылышын аңларға;

– Фольклор әҫәрҙәрен һәм әҙәби текстарҙы үҙ аллы семантик һәм идеологик-эстетик йәһәттән анализларға, әҙәби тексты авторҙың уҡыусыға, хәҙерге заман кешеләренә - вариҫтарына өндәүе итеп ҡабул итергә; ентекле тарихи-мәҙәни комментарийҙар яһарға, конкрет эпизодты анализлау форматында интерпретация характерындағы үҙ текстарын булдырырға, проблемалы һорауға яуап бирергә;һүҙ сәнғәте әҫәрҙәрен башҡа төр сәнғәт әҫәрҙәре менән үҙ аллы сағыштырырға.

9-сы класс

Уҡыусышуға өйрәнә:

– башҡорт яҙыусыларының һәм шағирҙарының әҫәрҙәрендә башҡорт милләте өсөн хас булған төп мәҙәни-әхлаҡи ҡиммәттәрҙе аңларға;

– форма һәм йөкмәтке берҙәмлеге буйынса әҙәби әҫәрҙе мәғәнәүи яҡтан аңлы рәүештә ҡабул итергә, әҙәби текстың идея һәм тематик йөкмәткеһенә үҙенең эстетик һәм художестволы ҡарашын булдырырға; нәфис әҙәбиәт әҫәрҙәрен өйҙә уҡыу һәм өйрәнеү форматын үҙ аллы ойоштороорға.

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

Һәр класта тәҡдим ителгән ваҡыт: уҡыу, өйәрнеү һәм фекер алышыу - 33 сәғәт; резерв- 1 сәғәт.

Программаны тормошҡа ашырғанда уҡыу-методик материалдарҙы (мультимедиа программаларын, электрон дәреслектәрҙе һәм ҡулланмаларҙы, электрон китапханаларҙы, виртуаль лабораторияларҙы, уйын программаларын, цифрлы белем биреү ресурстарының тупланмаларын) (Ҡушымта) электрон (цифрлы) белем биреү ресурстарын файҙаланыу мөмкинлектәрен иҫәпкә алырға кәрәк.

5-се класс — 34 сәғәт

Тематик блок/секция	**Йөкмәткеһе**	**Уҡысылар эшмәкәрлеген төп төрҙәренә характеристика (уҡыу эшмәкәрлеге кимәлендә)**
1-се бүлек. Көҙ (8 сәғәт)		
Башҡорт халыҡ ижады (2 сәғәт)	Башҡорт халыҡ ижады. Әкиәттәр. Башҡорт халыҡ әкиәттәре «Әминбәк», «Аҡъял батыр». *Әҙәбиәт теорияһы:* әкиәт жанры тураһында төшөнсә, ауыҙ-тел ижады, халыҡ ижадының төрҙәре.	Башҡорт халыҡ ижады, халыҡ ижадының төрҙәре, ауыҙ-тел ижады.Әкиәт жанры тураһында төшөнсә биреү. Әкиәттәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үҙләштереү, анализау, образдарҙың һүрәтләнешен асыҡлау.Әкиәттәрҙе ролдәргә бүлеп уҡыу. Халыҡ ижады һәм әҙәби әкиәттәрҙәге оҡшаш тема һәм образ-персонаждарғасағыштырма анализ. Проект эштәре: «Башҡорт, татар, рус әкиәттәрендә киң таралған оҡшаш образ-персонаждар».

Тыуған ер киңлектәре. (6 ч.)	Тыуған төйәккә арналған әҫәрҙәр. Т. Ғәниева. «Уралиә тигән ил». С. Муллабаев «Шатлыҡлы иртә». Б. Бикбай. «Туған тел». А.Йәғафәрова «Яҡшылыҡ». Н. Әминева «Тыуған ер». «Башҡортостан тауҙары» (белешмә). «Тыуған ер» (ҡобайыр). Ф. Рәхимғолова "Мин – Башҡортостандан!". Ә. Вахитов «Аҡһаҡал аманаты». Р. Ниғмәти. « Йәмле Ағиҙел буйҙары». Р. Ғарипов «Торналар». Б. Ноғоманов «Йәйбикә менәнКөҙбикә» («Йыл бабайҙың дүрт ҡыҙы» әкиәтенән өҙөк). Ф.Иҫәнғолов «Йылмайыу». Ғ. Хисамов. «Аҡъяурынсал бөркөт».	Шиғырҙарҙытасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау.Проект эштәре: «Башҡортостандың һоҡланғыс тәбиғәте!»

	Әҙәбиәт теорияһы: Сағыштырыу, синоним, антоним,омоним тураһында төшөнсә.	
2-се бүлек. Ҡыш (10.00 сәғәт)		
Мәҡәлдәр һәм әйтемдәр, йомаҡтар, йырҙар (башланғыс кластарҙа алынған белемде ҡабатлау һәм тәрәнәйтеү) (4 сәғәт)	Мәҡәл, әйтем, йомаҡтарға (*ҡабатлау*) төшөнсә. Башҡорт халыҡ мәҡәлдәре һәм әйтемдәре. Йомаҡтар. Башҡорт халыҡ йырҙары.	Мәҡәл, әйтем, йомаҡтарҙы тасуири уҡыу.Идея-тематик йөкмәткеләрен үҙләштереү. Һүҙлек эше башҡарыу.Әңгәмәләшеү. Рус, татар һәм башҡа халыҡтарҙың мәҡәлдәренә сағыштырма анализлау. Телмәрҙә мәҡәл һәм әйтемдәрҙе ҡулланырға өйрәнеү. Халыҡ йырҙарының һүҙҙәрен яттан үҙләштереү, уларҙың көйөн иҫтә ҡалдырыу, үҙ аллы ябай йырҙар башҡарыу. Ижади эш: йәмғиәттең хәҙерге тормошо тураһында мәҡәлдәр, әйтемдәр яҙыу һәм уйлап табыу
Ҡышҡы тәбиғәт тураһындағы әҫәрҙәр (6 сәғәт)	С. Әлибаев. «Ҡыш». Н. Мусин. «Ҡоралайҙар».	Шиғырҙарҙы,өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау.

	В. Әхмәҙиев. «Ҡышҡы урманда». «Ҡамыр батыр», «Ҡәмән менән Сәмән, картуф сәскән Сәлмән» әкиәтттәре	Әкиәттәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен үҙләштереү, анализау, образдарҙың һүрәтләнешен асыҡлау. Әкиәттәрҙе ролдәргәбүлеп уҡыу. Төркөмдәр менән эшләү,ҡыш тураһында сәнғәт әҫәрҙәренҡарау, уҡыу, ҡабул итеү һәм фекер алышыу. Ижади эш: интернеттан ҡышҡы пейзажды һәм ҡыш тураһындағы әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһенә яҡын картиналарҙы алып, картиналарҙың һәм әҫәрҙәрҙең уртаҡлығын асыҡлау.
3-сө бүлек. Яҙ (10 сәғәт)		
Яҙғы һәм яҙғы эштәр тураһындағы әҫәрҙәр (4 сәғәт)	Р. Назаров "Яҙ килә". З. Хисмәтуллин «Сыйырсыҡ». С. Әлибаев «Яҙҙы кем алып килгән?» М. Кәрим. «Һеңлемдең төшө». Ҡ. Даян. «Торналар». Башҡортостан ҡоштары (*белешмә*)	Шиғырҙарҙы,өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Проект эштәре: «Башҡортостан ҡоштары!»

	Б. Ноғоманов. «Ҡарһылыу һәм Яҙһылыу» (*«Йыл бабайҙың дүрт ҡыҙы»* әкиәтенән). *Әҙәбиәт теорияһы:* Сағыштырыу тураһында төшөнсә	
Еңеүселәр (4 сәғәт)	А. Игебаев «Еңеү көнө!». К. Мәргән. «Ҡурайсының үлеме». Р. Ниғмәти. «Еңеүселәргә дан!»	Шиғырҙарҙы,өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмаларын тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башкортостандың Бөйөк Ватан һуғышы геройҙары!»
Мәҫәл (2 сәғәт)	М. Ғафури. « Һарыҡты кем кем ашаған?» Л. Толстой. «Ике иптәш». *Әҙәбиәт теорияһы:* Мәҫәл жанры тураһында төшөнсә	Мәҫәл жанрының художестволы һәм тематик үҙенсәлектәрен асыҡлау.Мәҫәлдәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Ролдәргә бүлеп уҡыу, сәхнәләштереү. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау. Яҙыусыларҙың биографик факттары менән танышыу. Рус һәм башҡорт мәҫәлдәрен сағыштырыу
3-сө бүлек. Йәй (5 сәғәт)		
Йәйге көндәр көтә (5 сәғәт)	З. Муллабаев. «Йомарт йәй».	Шиғырҙы,өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка

	З. Хисмәтуллин «Урман ҡунағы». С. Агиш. “Турыҡай”	тыңлау Проект эштәре: «Башҡорт аттары»
Резерв — 1 сәғәт.		

6-сы класс-34 сәғәт.

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Уҡысылар эшмәкәрлеген төп төрҙәренә характристика (уҡыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Уҡыу — белем шишмәһе (2 сәғәт)		
Һаумымәктәп! (2 сәғәт)	Әхмәт-Хужа. «Алмаш үҫә». У. Кинйәбулатов. Уҡытыусыға. Т. Дәүләтбирдина «Миҙгелдәр»	Шиғырҙарҙы тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Уҡытыусы тураһында фильмдар ҡарау, фекер алышыу. Проект эше. Уҡытыусы – боронғо һөнәр!
2-се бүлек бүлек. Уҙған ғүмер — ҡалған хәтер (11 сәғәт)		
Йырым минең-Башҡортостан! (2 сәғәт)	З. Биишева. «Башҡортостан». Р. Ғарипов "Дан һиңә, дан, Башҡортостан!" Ф. Туғыҙбаева. «Башҡортостан — минең яҙмышым». Ш. Бабич. «Башҡортостан». Ғ. Хөсәйенов «Мөҡәддәс» *("Донья" китабынан).*	Шиғырҙы,өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Анализ барышында коллектив диалогта ҡатнашырға һәм тематик яҡтан бәйле әҫәрҙәрҙе сағыштырырға өйрәнеү. Ижади яҙма эш: «Минең Тыуған илем — Башҡортостан!»

Тыуған ер тарихы (5 сәғәт)	Н. Нәжми. " Ниндәй улыңмын мин һинең?" Ә. Усманов. «Башҡорттарҙың хәрби хеҙмәте». Ғ. Хөсәйенов«РудасыИсмәғил Тасим улы» (повесынан өҙөк) Т. Ҡарамышева «Малайҙар». Л. Толстой. " Кешегә күпме ер кәрәк". Ә. Хәкимов . «Еҙеүкәй янында» ("Һауыр ҡумта" романы буйынса).	Текстарҙы тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәтке һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Төркөмдәр менән эшләү: текста асҡыс һүҙҙәрҙе, уларҙың символик характерын, предмет-ара бәйләнештәрен асыҡлау. Проект эштәре: «Башҡортостанда мәғдән сығарыу», «Башҡортостанда мәғдән сәнәғәтен үҫтереүҙә Исмәғил Тасимовтың роле»
Салауат Юлаев (4 сәғәт)	Башҡорт ихтилалдары *(белешмә)*.М. Иҙелбаев«Хушлашыу» («Юлай улы — Салауат» китабынан). Р. Бикбаев «Салауат ҡылысы». С. Злобин. «Салауат Юлаев»	Әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Яҙыусыларҙың биографияһы менән танышыу. Проект эштәре: «Салауат Юлаев образы әҙәбиәттә, сәнғәттә, музыкала»

	*(романдан өҙөк).*Ғ. Ибраһимов. «Сапҡын» *(«Кинйә» романыбуйынса).*	
3-сө бүлек. Төньяҡ амурҙары (3 сәғәт)		
1812 йылғы Ватан һуғышы (3 сәғәт)	Рус-француз һуғышы тураһында бәйеттәр. Я. Хамматов. «Төньяҡ амурҙары» *(романдан өҙөк).*Ҡаһымтурә*(1812 йылдағы Ватан һуғышында башҡорт полктары башлығы тураһында легенда).* *Әҙәбиәт теорияһы:* Бәйеттәр тураһында төшөнсә	Әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау, тарихи-мәҙәни мәғлүмәттәрменән танышыу. Проект эш. Тарихи шәхес – Ҡаһымтүрә.
4-се бүлек. Уралып ятҡан Уралтау (2 сәғәт)		
Уралып ятҡан — Уралтау (2 сәғәт)	Д. Бураҡаев «Урал тауҙары» *(мәғлүмәт).* Башҡорт халыҡ йыры «Урал». Р. Бикбаев Урал.	Әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмаларын тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Урал тауҙарының тәбиғи байлыҡтары»

	Я. Хамматов. «Самородок». *("Бөртөкләп йыйыла алтын" романынан өҙөк)*	
5-се бүлек. Башҡорт халкының ғөрөф-ғәҙәттәре (2 с.)		
Тәбиғәт менән гармонияла (2 сәғәт)	А. Ҡобағошев. «Ҡарға бутҡаһы тәмлеме?» Т. Ҡарамышева «Кәкүк сәйе». С. Агиш. «Ҡунаҡ һәм намыҫ». Ф. Туғыҙбаева. «Һыу юлы»	Әҫәрҙәрҙә сағылдырылған ғөрөф-ғәҙәттәрҙе, тышҡы ҡиәфәттең тарихи шартлылығын анализлау һәм баһалау, уларҙы хәҙерге ғөрөф-ғәҙәттәр менән сағыштырыу. Интернетта: «Кәкүк сәйе», «Ҡарға бутҡаһы» байрамдарын ҡарау һәм әңгәмә ойоштороу
6-сы бүлек. Башҡорттар китте һуғышҡа (9 сәғәт)		
Башҡорт халҡның геройҙары (4 сәғәт)	Я. Хамматов. «Башҡорттар китте һуғышҡа» *(өҙөк).* Ҡ. Даян. «Шайморатовгенерал». Ә. Бикчәнтаев «Бөркөт һауала үлә» *(өҙөк).* Р. Насыров «Ил балаһы - Шәкирйән» *("Ҡайҙан һин Мотросов?" китабы буйынса)*	Әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Проект эше: «Тарихи шәхес генерал Шайморатов»

Әҙәби мираҫ (3 сәғәт)	Башҡорт халыҡ ижады *(ҡабатлау).* Әкиәттәр «Урал батыр», «Алдар менәншайтан». Көләмәстәр. Ҡол-Ғәли. «Ҡиссаи Йософ». «Ҡармасан менән Сәрмәсән» *(халыҡ легендаһы)*	Һүҙ менән эшләү, тарихи-мәҙәни комментарийҙар биреү. Уҡыусының үҙе уҡығандарға мөнәсәбәтен сағылдырыу. Әҫәрҙең темаһын, проблемаларын, идея һәм художество йөкмәткеһен билдәләй. Һөйләүҙең төрлө төрҙәрен үҙләштереү (ҡыҫҡаса,ентекләп, һайлап)
Үткәндәр һәм хәҙергелә (2 сәғәт)	С. Юлаев. «Бүгәсәүгә ҡушылып, ир-батырға ҡуш булып», «Ҡарабай менәнСарыбай» *(«Ҡуҙыйкүрпәс» повесы буйынса).* М. Аҡмулла. «Нәсихәттәр» *(өҙөк).* Сәсәндәр ижады. «Һабрау», «Ҡобағош сәсән», «Байыҡ сәсән».	Әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Индивидуаль эш: интернеттан сәсәндәр бәйгеһен табып ҡарау, тыңлау һәм үҙ фекереңде белдереү

	Әҙәбиәт теорияһы. Архаизмдар, неологизмдар, варваризмдар тураһында төшөнсә.	
7-се бүлек. Башҡортостандың халыҡ шағирҙары һәм яҙыусылары (4 сәғәт)		
Башҡортостандың халыҡ шағирҙары (2 сәғәт)	М. Ғафури *(биографик мәғлүмәт)*. " Бир ҡулыңды!" М. Кәрим *(биографик белешмә)*."Өсөнсө көн тоташ ҡар яуа". Р. Ғарипов *(биографик белешмә)*. «Аманат» *(ҡобайырҙан өҙөк)*. Р. Бикбаев *(биографик белешмә)*. «Халҡыма хат» *(өҙөк)*	Шиғри әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Проект эше. “Башҡортостандың халыҡ шағирҙары”
Башҡортостандың халыҡ яҙыусылары (2 сәғәт)	З. Биишева (биографик белешмә). «Сынаяҡ уйнатыу» *("Кәмһетелгәндәр" романынан өҙөк)*.	Әҫәрҙәрҙән өҙөктәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Проект эше. “Башҡортостандың халыҡ яҙыусылары”.

	Ә. Хәкимов *(биографик белешмә).* «Сәләх ҡарт» ("Туй" хикәйәһенән)	
Резерв — 1 сәғәт.		

7-се класс-34 сәғәт.

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Уҡысыларҙың эшмәкәрлегенең төп төрҙәренә характристика (уҡыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Боронғонан аманат (8 сәғәт)		
Башҡорт халыҡ әкиәттәре (4 сәғәт)	Башҡорт ауыҙ-тел ижады. *(ҡабатлау)* Хайуандар тураһында әкиәттәр. «Етем төлкө». Тылсымлы әкиәттәр. «Алтын алма» Батырҙар тураһында әкиәттәр. «Алып Батыр». Көнкүреш әкиәттәре. «Алтын тамсы», «Һаранбай менән Зиннәт ағай».	Әкиәттәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмаларын тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, йәнһүрәт ҡарау, фекер алышыу. Ижади эше: "Етем төлкө" йәнһүрәтен ҡарау һәм фекер алышыу.

	Әҙәбиәт теорияһы: Аллегория, гипербола һәм литота тураһындатөшөнсә.	
Халыҡ хикәйәләре (4 сәғәт) тарихи хикәйәләр	Халыҡ хикәйәләре *(белешмә)* Боронғо ырым-ышаныуҙар нигеҙендә тыуған хикәйәләр «Етегән йондоҙ». «Ай менән Зөһрә». «Сыңрау торна». Башҡорттарҙың килеп сығышы тураһында хикәйәттәр. Үҫәргән. *(Үҫәргән ырыуы башҡорттарының килеп сығышы тураһында легенда).* «Ырғыҙ», «Йөрәктау».Топонимик хикәйәләр. Ауыл тарихтары. «Ямаш һәм Йомаш ауылдары», «Мәмбәт ауылы тарихы».	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмаларын тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Ижади эш: "Сыңрау торна" балетын ҡарау һәм әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен сағыштырыу

	Тарихи хикәйәләр. «Биксура», «Бошман-Ҡыпсаҡ батыр». Тормош-көнкүреш хикәйәләре. «Ғилмияза», «Зөлхизә». *Әҙәбиәт теорияһы:* Легенда һәм риүәйәттәр тураһында төшөнсә.	
2-се бүлек. Дуҫлыкта һәм берҙәмлектә — көс (9 сәғәт)		
Тарихи йырҙар (5 сәғәт)	Тыуған ил һәм халыҡтар дуҫлығы тураһында йырҙар. «Урал» (вариант), «Йәйләүек». 1773—1775 йылдарҙағы Пугачев ихтилалы тураһында йырҙар. «Салауат» *(вариант)*. «Оло юл» *(вариант)*. 1812 йылдағы Ватан һуғышы тураһында йырҙар. «Эскадрон», «Любизар».	Тарихи йырҙарҙы тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Йырҙарҙың идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, фекер алышыу. Тарихи йырҙар тураһында тарихи-мәҙәни мәғлүмәт уҡыу. Халыҡ йырҙарын тыңлау, фекер алышыу.. Башҡорт һәм Рәсәй халыҡтарының йыр фольклорын сағыштырыу һәм фекер алышыу. Ижади эш: Йыр һәм шиғыр йөкмәткеһен сағыштырып фекерҙәр алышыу.

	Кантондар тураһында йырҙар. «Ҡолой кантон», «Абдулла Ахун». Ҡасҡындар тураһында йырҙар. «Буранбай», «Бейеш». Көнкүреш йырҙары. «Зөлхизә», «Ғилмияза». Таҡмаҡтар. «Ҡармасан һәмСәрмәсән» *(«Һуңғы Һартай» әҫәре буйынса).*	
Гүзәл илем! (4 сәғәт)	Н. Мусин. “Тайғаҡ баҫма”. Р. Байбулатов. “Һарыбай”. Ш. Бикҡолов «Урман ҡунағы». М. Ғафури. «Гөлдәр баҡсаһында». Ж. Кейекбаев (биографик белешмә). «Оморҙаҡ олатай»,	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау. Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Төркөмдәр менән эш: әҫәрҙәрҙең поэтикаһы өҫтөндә эш. Проект эштәре: «Башҡорт халыҡ уйындары». Проект эштәре: «Башҡорт милли кейеме»

	«Туғандар һәм таныштар» *(романдан өҙөк).* Балалар уйыны «Сокор туп» *(белешмә).* Башҡорт милли кейеме *(белешмә).* А. Игебаев "Онотманым һине, ауылым! " М. Кәрим. «Ҡайын япрағы тураһында»	
3-сө бүлек. Ап-аҡ ҡарҙаряуа(5 сәғәт)		
Ап-аҡ ер! (2 сәғәт)	К. Кинйәбулатова. «Һаумы, аҡ ҡыш!» С. Әлибай. "Матур көн". Ғ. Туҡай. «Ер йоҡоһо». Ә. Әһлиуллин. «Биҙәкле сана»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмаларын тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Индивидуаль эш: шиғырҙарҙы ятлау. Ижади эше: ҡышҡы пейзаж тураһында презентация эшләү.
Ватанды һаҡлаусылар (3 сәғәт)	Р. Шәкүр. «Һаҡта тора илдең улдары».	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау

	Ф. Аҡбулатова *(биографик белешмә)*. «Атай икмәге». В. Исхаҡов. «Кеше күңеле — тәрән даръя». А. Баһуманов *(биографик мәглүмәт)*. «Юламан» «Ҡайҙа һин, генерал?» әҫәре буйынса))	Йөкмәтке буйынса һорауҙарға яуап биреү.
4-се бүлек. Ғәзиздәрҙән, ғәзиз әсәләр! (4 сәғәт)		
Матурлыҡ һәм изгелек (4 сәғәт)	Ғ. Зәйнәшева " Йырлайым әсәйем тураһында ". З. Алтынбаева «Әсә һүҙе». Ф. Иҫәнғолов. «Бер йомғаҡ май». Ә. Бикчәнтәев «Яраланған бүре күҙҙәре». Г. Яҡупова *(биографик белешмә)*. «Мейес әбей». Н. Игеҙйәнова «Өйрөлмәк»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Ижади эш: "Ҡәҙерле әсәйем!" тасуири уҡыу конкурсын ойоштороу
5-се бүлек. Их, күңелле яҙ килә! (7 сәғәт)		

Яҙғы тәбиғәт (3 сәғәт)	Р. Ниғмәти. «Яҙ килде, яҙ!». М. Йәлил. «Йырҙарым» М. Ғафури .«Болон» Х. Назар. «Йәйге йәшен». С. Әлибай. «Ямғыр теләү»	Шиғырҙарҙы тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау. Шиғырҙарҙың идея-тематикаһынйөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Шиғырҙарҙың тематик берҙәмлеген билдәләү. Шиғырҙарҙы ятлау
Тыуған ерҙең ауазы (4 сәғәт)	Һ.Дәүләтшина *(биографик белешмә)*. «Айбикә». Ю. Ухсай. «Болоттар». К. Аралбай. «Башҡорт теле». М. Кәрим. «Әсҡәт Искәндәре» *("Оҙон, оҙон бала саҡ" повесынан өҙөк)*	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Үҙ аллы эш: М. Кәримдең. "Оҙон, оҙон бала саҡ" повесы буйынса төшөрөлгән фильмды ҡарау һәм әңгәмәләшеү ойоштороу.
Резерв — 1 сәғәт.		

8-се класс - 34 сәғәт

Тематик блок/секция	Төп йөкмәткеһе	Уҡысылар эшмәкәрлегерең төп төрҙәренә характеристика (уҡыу эшмәкәрлеге кимәлендә)
1-се бүлек. Мәктәп — белем шишмәһе (2 сәғәт)		

Белемгә юл (2 сәғәт)	С. Әлибаев «Мәктәп юлы!». Н. Мусин.«Һабаҡ»	Ижади эш: мәктәп, беренсе ҡыңғырау тураһында йырҙар тыңлау
2-се бүлек. Көҙ – хеҙмәт һәм байлыҡ миҙгеле (2 сәғәт)		
Икмәк- ил байлығы! (2 сәғәт)	Р. Ханнанов «Икмәк ҡәҙере». Р. Өмөтбаев «Әмир баҫыуы»». *Әҙәбиәт теорияһы:* композиция тураһында төшөнсә	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эше: «Икмәк — барыһынала баш!»
3-сө бүлек. Уҡытыусы - ниндәй гүзәл исем (2 сәғәт)		
Мәңгелек һөнәр (2 сәғәт)	Р. Ғарипов“Уҡытыусыма”. Р. Шаммас. «Күперһеҙ йылғалар»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эше: «Уҡытыусы һөнәре»
4-се киҫәк. Салауат батыр ир ине (6 сәғәт)		
Салауат Юлаев халыҡ хәтерендә (6 сәғәт)	Ф. Рәхимғолова «Салауат». Т. Дәүләтбирҙина «Салауат рухы». Ф. Ҡуҙбәков «Яу оранбыбит һин, Салауат!».	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Ижади эш: «Салауат Юлаев һәйкәлен төҙөү тарихы»

	Я. Хамматов *(биографик белешмә)*. «Салауат».	
5-се бүлек. Ҡыш (4 сәғәт)		
Ҡышҡы пейзаж (4 сәғәт)	Ш. Бабич *(биографик белешмә)*. «Ҡышҡы юлда». Б. Рафиҡов. *(биографик белешмә)* «Бүреләр». И. Теләүмбәтов «Моралым таңы». О. Перовская «Мишка»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башҡорт ҡурсаулыҡтары»
6-сы киҫәк. Данлы һәм шанлы йылдар (5 сәғәт)		
Еңеүгә юл! (3 сәғәт)	М. Кәрим. «Үлмәҫбай». Н. Ғәлимов. «Яуҙан ҡайтҡан ҡурай». Р. Өмөтбаев «Башҡорттар китте һуғышҡа». *Әҙәбиәт теорияһы:* Лирик һәмэпик поэмаларҙың үҙенсәлектәре	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Ҡурай - башҡорт халҡының милли музыка инструменты»

Психологизм күренеше	В. Шукшин. «Ҡайғы». Х. Назар. «Өс һүҙ». М. Ямалетдинов «Иман». З. Ғәлимов «Ялан сәскәләре»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Башҡорт һәм рус әҙәбиәттәрендә тематик йәһәттән оҡшаш әҫәрҙәрҙе сағыштырып фекер алышыу.
7-се бүлек. Шаулап-гөрләп яҙ килә! (6 сәғәт)		
Әсәйем –күңел ҡояшым. (4 сәғәт)	Ш. Бикҡолов *(биографик белешмә)*. «Әсәйемдең кәңәштәре». Т. Ғиниәтуллин «Әсә һәм бала»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Ижади эш: "Әсәйем" темаһына яҙма ижади эш башҡарыу.
Яҙғы хикәйәләр (2 сәғәт)	Р. Ғарипов «Яҙғы йыр». З. Ураҡсин «Алмағас». Р. Сафин «Тол ҡатындар һәм аяҡһыҙҙар бейеүе»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау.
8-се бүлек. АйУралым, Уралым! (6 сәғәт)		
Тыуған ерҙең байлығы (6 сәғәт)	Ҡ. Аралбай. «Ер тураһында ете һүҙ». Б. Бикбай. «Ер».	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Проект эштәре: «Башҡортостандың дарыу үләндәре»

	Ж. Кейекбаев «Урал тураһында ҡобайыр». Н. Мусин. «Һуңғы солоҡ». М. Уразаев «Еҙ ҡурай». А. Йәғәфәрова «Кескәй шишмә». Ф. Рәхимғолова «Бал корттары һәм күбәләк». Ш. Янбаев. «Дегәнәк». Р. Солтангәрәев «Һуңғы һунар». Ә. Хәмәтдинова «Йәшел дарыухана».	
Резерв — 1 сәғәт.		

9-сы класс -34 сәғәт.

Тематик блок/секция	**Төп йөкмәткеһе**	**Уҡысыларҙың эшмәкәрлегерең төп төрҙәренә характеристика (уҡыу эшмәкәрлеге кимәлендә)**
1-се бүлек. Тере шишмәләр (2сәғәт)		

Туған телем (**2**сәғәт)	Р. Ғарипов«Тел». Б. Бикбай. «Тере шишмәләр». Р. Мифтахов. «Мираҫ». Т. Ҡарамышева «Һүҙ». И. Хәлимов «Төнгө моң»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау Үҙ аллы эш. «Туған тел» темаһына тасуири уҡыу конкурсын ойоштороу
2-се бүлек. Тыуған ер (7 сәғәт)		
Тыуған ерем (3сәғәт)	Р. Мифтахов «Күрҙем һине». К. Шафиҡова «Тыуған яҡ». И. Абдуллин. "Үҙ яғыма ҡайтһам". Х. Туфан. «Ҡыр ҡаҙҙары». З. Вәлиди Туған «Тыуған төйәгемдә» *("Хәтирәләр" китабынан)*	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Үҙ аллы эш:. "Тыуған илем - Башҡортостан!" тасуири уҡыу конкурсын ойоштороу.
Нәзәкәтле тәбиғәт (4 сәғәт)	М. Әбсәләмов «Йомағужа тирәктәре». Ф. Аҡбулатова «Тәбиғәт беҙҙең ярҙамға мохтаж» *(мәғлүмәт).* Ә. Ғарифуллина «Гөрләүек». З.Алтынбаева «Балан». Башҡорт әҙәбиәтендә экологик проблемалар. Д. Шәрәфитдинов. «Йылғабағыры»	Әҫәрҙәр өҫтөндә (һайлау буйынса) тасури уҡыу күнекмәләре үткәреү. Хикәйәләрҙең йөкмәткеһен үҙ һүҙҙәрең менән һөйләү, уларға үҙ ҡрашыңды белдереү. Әҫәрҙәрҙә күтәрелгән проблемаларҙы асыҡлау, улар тураһында әңгәмә ойоштороу. Проект эше: “Башҡортостандың экологияһы”.

	Ф. Ғазин «Ҡыраутейһен әйҙә..». М. Кәрим. «Айыу мажаралары». В. Ғүмәров «Башҡорт халыҡ медицинаһында дарыу үҫемлектәре». Р.Ҡаһир. «Алтын тамыр». Ҡ. Аралбай. «Янғантау». *Әҙәбиәт теорияһы:*Әҙәби төрҙәр, жанртураһында төшөнсә (эпос, лирика, драма).	
3-сө бүлек. Данлы тарих.		
Үткән быуын кәңәштәре (4 сәғәт)	Ә. Бейеш «Башҡорт халҡының азатлығы өсөн көрәш тарихы». Ш. Бабич. *(биографик белешмә)* «Халҡым өсөн». Б. Рафиҡов. «Һөйәнтүҙфажиғәһе». Ғ. Хисамов (биографикбелешмә) «Алдар менән Тәфтиләү». *Әҙәбиәт теорияһы:* Роман тураһында төшөнсә	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Ижади эш: «Башҡорт халҡының азатлыҡ өсөн көрәше» темаһына әңгәмәләшеү.

	Тарихи-әҙәби ҡомартҡы булараҡ башҡорт шәжәрәләре. Юрматыырыуы шәжәрәһе. «Байыҡ сәсәндең Салауат батырға әйткәне». С. Юлаев. «Яу». М. Аҡмулла. «Инсафлыҡ»	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Ижади эш: Үҙ шәжәрәңде төҙөү.
4-се бүлек. Батыр һәм тоғро ат (12 сәғәт)		
Атһыҙ егет, ҡанатһыҙ ҡош кеүек (3 сәғәт)	С. Ярмуллин «Башҡорт аты». Т. Ғиниәтуллин«Буян» (*“Башҡорт аты” хикәйәһе буйынса*). Р. Өмөтбаев «Ғилмишәриф» *(«Атлы башҡорт» повесы буйынса).* Ғ. Вәлиуллин (биографик белешмә). «Ҡәлғә хужаһы һәм тотҡон». *Әҙәбиәт теорияһы:* Новелла тураһында төшөнсәһе	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Ат тураһында документаль һәм нәфис фильмдар ҡарау, фекер алышыу. Проект эше: «Башҡортостанда йылҡысылыҡ»
Күңелле уйындар һәм ярыштар (2 сәғәт)	Байрамдарыбыҙ тарихынан. *(белешмә).* З. Әминев «Башҡорт һабантуйы».	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау.

	Д. Мәһәҙиев «Науруз байрамы».	Үҙ аллы эш. Һабантуй, науруз байрамдарын интернет селтәренән ҡарап фекер алышыу.
Милләт тарихы. Ҡурай моңо. (3 сәғәт)	М. Ямалетдинов. Мираҫ. С. Бабич. «Ҡурайҡайға». Ҡ. Аралбай. «Мәшһүрҡурайсы». Р. Солтангәрәев *(биографик белешмә).* «Ишмулла ҡурайсы». Ғ. Хәсәнова. А. Айытҡолов *(биографик белешмә)*	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау. Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Әҙәби тексты башҡа төр сәнғәт әҫәрҙәре менән сағыштырыу. Фекер алышыу (һынлы сәнғәт, музыка). « Ишмулла Дилмөхәмәтовбашҡорт халҡының мәшһүр ҡурайсыһы» темаһына презентация әҙерләү
Ватанды һаҡлау (4 сәғәт)	Р. Мифтахов «Ҡалҡан». Р. Назаров «Һалдат». Р. Хисаметдинова «Малайҙар армияға китә». М. Ямалетдинов «Һалдат итектәре». И. Кинйәбулатов “Бородино”. Ә. Үтәбаев. «Һаҡмар аға бит». *(өҙөк).* Н. Асанбаев *(биографик белешмә)* «Ҡыҙылпаша»*(өҙөк)*	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу. Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Үҙ аллы эш. Бөйөк Ватан һуғышы тураһында документаль һәм нәфис фильмдар ҡарау, фекер алышыу.
5-се бүлек. Еңеү көнө(4 сәғәт)		
Еңеү батырҙары	Ә. Моратов. «Тере хәтер».	Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Һүҙлек эше башҡарыу.

(4 сәғәт)	Р. Мифтахов «Боҙлоҡуҙ». Н. Нәжми (биографик белешмә). " Ҡайтманығыҙтыуған ерегеҙгә". М. Йәлил "Ышанма". А. Мәһәҙиев. «Еңеү менән ҡайтҡан». Й. Кейекбаев. «Зөбәй Үтәғолов». М. Кәрим. «Малайҙар». Ш. Янбаев. «Йәнекәйҡарт» *Әҙәбиәттеорияһы:* Әҙәби процесс тураһында төшөнсә .	Аудиояҙмалар тыңлау.Әҫәрҙәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен һәм образдар системаһын асыу. Сәнғәт әҫәрҙәре ҡарау, музыка тыңлау. Үҙ аллы эше: Икенсе донъя һуғышы тураһында фильмдар ҡарау һәм фекер алышыу
Резерв - 1 сәғәт.		

ҠУЛЛАНЫҒАН СЫҒАНАҠТАР

Уҡытыу-методик һәм мәғлүмәт-ресурстар менән тәьмин итеү

Уҡыу-методик әҙәбиәт

1. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аҡҡужина Ф. Ә., Ҡарабаев М. И., Әминева З. Р. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларында туған (башҡорт) телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү буйынса 5-се класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 296 б.
2. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аҡҡужина Ф. Ә., Ҡарабаев М. И., Әминева З. Р. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларында туған (башҡорт) телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү буйынса 6-сы класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 340 б.
3. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аҡҡужина Ф. Ә., Ҡарабаев М. И., Әминева З. Р. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларында туған (башҡорт) телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү буйынса 7-се класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 296 б.
4. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аҡҡужина Ф. Ә., Ҡарабаев М. И., Әминева З. Р. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларында туған (башҡорт) телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү буйынса 8-се класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2020. — 280 б.
5. Хажин В. И., Вилданов Ә. Х., Аҡҡужина Ф. Ә., Ҡарабаев М. И., Әминева З. Р. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларында туған (башҡорт) телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү буйынса 9-сы класс өсөн дәреслек — Өфө: Китап, 2017. — 268 б.

Дәреслектәр

6. Илмөхәмәтов А. Г. Проектирование современного урока. — Уфа: ИРО РБ, 2015. — 54 с.

7. Сафина Л. Х., Латыпова Р. М., Саньяров Ф. Б. Башкирский язык. Новый взгляд. - Уфа: Мир полиграфии, 2021. — 94 с.

Һүҙлектәр

8. Аҙнағолов Р. Ғ. Башҡорт-рус, рус-башҡорт мәктәп һүҙлеге. - Өфө: Китап, 2018. — 608 б.

9. Саяхова Л. Г. Русско-башкирский иллюстрированный тематический словарь - Уфа: Китап, 1998. — 303 с.

10. Саяхова Л. Г., Ураксин З. Г., Асадуллина Ф. Ф., Сахапова З. Г. Русско-Башкирский учебный словарь. — Уфа: Китап, 2011. — 452 с.

11. Саяхова Л. Г., Усманова М. Г. Русско-башкирский, башкирско-русский учебный словарь (с грамматическим приложением). — Өфө: «Эдвис» уҡыу-методик үҙәге. — 2011. — 265 с.

Ҡулланмалар

12. Ғәбитова З. М. Башҡорт теле дәрестәре буйынса дөйөм белем биреү эшмәкәрлеген формалаштырыу. - Өфө: ИРО РБ, 2013. — 36 б.

13. Ғәбитова З. М. һәм башҡалар. Эш программаһын әҙерләү буйынса методик тәкдимдәр. - Өфө: ИРО РБ, 2015. - 52 б.

Мәғлүмәт ресурстары

14. Башкирская энциклопедия // URL: http:w.bashenc.ru (дата обращения 08.07.2022).

15. Башкирские народные сказки // URL: http://skazkoved.ru/index.php?fid=1&sid=49 (дата обращения: 08.07.2022).

16. Башкирское издательство «Китап» имени Зайнаб Биишевой // URL: http:w.kitap-ufa. ru (инеү датаһы: 08.07.2022).

17. Башҡорт көйҙәре, йырҙары (башҡорт көйҙәре һәм йырҙары) // URL: http:allmuz.org/melody (инеү датаһы: 08.07.2022).

18. Веб-ресурс «Online Башкирский язык» // URL:https://region.бспу/ (инеү датаһы: 08.07.2022).

19. Веб-ресурс для самостоятельного изучения башкирского языка «Интерактивный башкирский» // URL: https://bashlang.ru (дата обращения: 08.07.2022).

20. Балаларға белем биреү Интернет-порталы «Балалар» // URL: https://balalar.org/ (инеү датаһы: 08.07.2022).

21. «Тамыр» балалар һәм йәштәр телеканалы СЬЮ ТРК «Башҡортостан» URL:http:tv-rb.ru/ (инеү датаһы: 08.07.2022).

22. Информационный портал Республики Башкортостан // URL: https://www.bashkortostan.ru/ (дата обращения: 08.07.2022).

23. Культурный мир Башкортостана URL: http:ebook.bashnl.ru (инеү урыны 08.07.2022).

24. Международная система дистанционного обучения башкирскому языку (дата обращения 08.07.2022).

25. Мобильное приложение«IQБАЛА БАШ»// URL:https://#bashlang.ру (дата обращения : 08. 07. 2022).

26. Мобильное приложение«Башкирский филворд»// URL: https://bashlang.ру (дата обращения : 08.07.2022).

27. Мобильное приложение«Самоучитель по башкирскому языку»// URL:https://play.google.com/store/apps/details?id=com.bashkirteacher&hl=your&gl=US (дата обращения: 08.07.2022).

28. Мобильное приложение«СӘЛӘМ»// URL: https://bashlang. ru (дата обращения: 08.07.2022).

29. Башҡортостан Республикаһының Милли электрон китапханаһы URL: http:ebook.bashnl.ru (инеү мөмкинлеге 08.07.2022).

30. Рус-башҡорт онлайн-һүҙлеге // URL: http:http:huzlick.bashqort.com/ (инеү мөмкинлеге 08.07.2022).

31. Самоучитель башкирского языка //URL:http: leph. bashedu. ru/ publications/samouchitel.pdf (дата обращения: 08.07.2022).